

Convorbiri Literare.

ANUL VII.

1 APRILIE 1873 — 1 MARTIE 1874.

Redactor: *Tacob Negruzzi.*

IASSI, 1874.
TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania 15 Franci; pentru Svițera, Belgia și Italia 20 franci; pentru Franța și Spania 25 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an întreg, în Iași la Tipografia Națională și la redacțiune, în București la librăria Socceș et Comp.; în toate celelalte orașe din România la biourile postale.

„Studii asupra Maghiarilor.“

VI.

NOI ȘI MAGHIARII.

(Urmare).

După ce trebuințele popoarelor din apus au intrat succesiv pe deosebite căi în viața maghiarilor, poporul maghiar a fost nevoit să importeze o mulțime de produse din țările străine. O producere proprie era peste puțință, pentru că maghiarii trebuiau să învețe ceea ce, în special germanii din vecinătatea lor știau deja de multă vreme și astfel, chiar adăugând spesele de transport, germanii produceau mai ieftin. Că maghiarii nu ar avea aplecare spre lucrarea economică, numai un diletant în știința economică poate să o zică. Pentru muncire toate popoarele sunt deopotrivă aplecate. Alta este cauza: cu cât maghiarii consumau mai mult, cu atât mai mare devenea productivitatea germanilor și cu atât mai tare se îmbogățeau judanii, mijlocitorii economici între germani și maghiari.

Acesta a fost cel de-ntău stadiu.

Mai târziu lucrarea economică a fost trans-

pusă în Ungaria. Cel mai firesc proces! În Ungaria lucrul era plătit mai bine decât a casă; deci, toți aceia, care până acuma produsese pentru Ungaria afară de Ungaria, au intrat succesiv în Ungaria pentru a pute economiza și spesele de transport. Pentru un câștig cât de mic mulți oameni merg nu numai în America, ci chiar și la dracul, după vorba românului. „Das ist des Deutschen Drang nach Osten!“ Bani! Bani! monedă sunătoare, și apoi să vedeți și pe chineji pe malurile Dunărei!

În Ungaria astăzi avem căi ferate, avem bănci, avem fabrici, avem fel de fel de așezăminte economice: o țară, căreia, în privința economică, nu-i lipsește nimic afară de bani. Dar totul ce este s'a înființat, se susține și și se exploatează de către germani, nu din Prusia, ci din țară și de către judani, nu persecutați, ci buni patrioți. Pentru aceea Ungaria are totul; ea ar pute trăi chiar și fără de import: lipsesc însă banii, pentru că ei sunt concentrați în mânele câtor-va judani, și, este bine de însemnat, aici numai judani. Pentru aceea la noi toate sunt ieftine; numai banii sunt scumpi: chiar și în Pesta, din a doua mână, banii se dau cu 13—15 %. În

orașele provinciale avem bani cu 18—24%. La țară se plătesc adese ori 20 % pe lângă ipotecă. Pentru că dacă avem mai multe bănci fonciare, director este d-nul Katermann; el nu dă decât d-lui Katzmann cu 13%; ear d. Katzmann nu are profit decât dă mai puțin decât cu 18% d-nului Kätzlein, și apoi d. n. Kätzlein e cel mai sarac între toți; el trebuie să dea cu 35—40%. Când apoi Maghiarilor nu le place acest joc, Katermann se face „Kandúrosy“, „Katzmann“, „Macskásy“ și Kätzlein „Cziczuly.“ Un „Y“ la sfârșitul numelui și totul este bine!

Dar aici nu este loc pentru sarcasm.—Adevărul este că *Ungaria* s'a ridicat, dar *poporul maghiar* merge în dărăt, căci e peste putință că acela să facă progresuri din a cărui spinare se îngrașă atât de mulți.—Maghiarii își plac însă, când se indentifică cu „țara ungurească“; noi să nu pășim însă în urma lor, căci noi nu voim să punem *Ungaria* în comparație cu o *România*, care cel puțin deocamdată nu există, ci pe *poporul maghiar din Ungaria* cu *poporul român*, răspândit în șapte țeri.

Până acuma am putut să vorbim despre români sub un singur nume, acela de „român“, pentru că era vorba numai despre individualitatea lor națională, care pretutindena este tot aceea. De aici înainte trebuie să distingem, pentru că vorbim despre o viață atât de eterogenă.

Prin firea împrejurărilor în care trăesc, românii se împart în trei grupe: românii Români, românii Bucovineni și românii Ardeleni care sunt în Transilvania, Crișana, Țișișana și Maramureș.

Ardelenii, mi-ar plăcea să-i compar cu o fată mare, care-și așteaptă pețitorii. Nici ei

singuri nu știu cum stau. Despre o cultură practică, despre o viață economică, cu deosebi când voim să-i punem în comparație cu maghiarii, nici nu putem vorbi. Deși maghiarii sufer sub apăsarea germano-judanilor, ei au cel puțin o clasă de mijloc și un comerț național intern. Cumcă o mare parte din clasa de mijloc și din comercianți sunt străini ori numai maghiarizați, este un lucru trist; dar la urma urmelor, este numai o mare parte, și substrăgând această parte din întreg, rămâne totuși un ceva insuțit atât de mare cât acela al românilor. Pentru că maghiarii, cel puțin până la un grad oare care, sunt domni în țara lor. Noi? și noi putem zice că a noastră e țara. Și totuși nu e!

Un scurt tablou al stării ardelenilor.

Înainte de toate este *poporul*, oameni, ce trăesc din munca pământului, ori pe alocurea, din creșterea vitelor. Abia de la anul 1850 scăpați de sub iobăgie, țeranii noștri au putut câștiga puțină avere. Dările mari și cu deosebi judanii au luat și dintr'aceasta o foarte însemnată parte. Dar proletarii totuși noi români, avem din toate notabilitățile mai puțini în imperiul Austriei. Proletarii au boemii, slovacii, nemții și maghiarii: noi abia vom avea 5%. Românii indeobște sunt saraci; dar fie care își are cel puțin câte o bucată de pământ lângă casa sa. Fără pământ vor pute să fie 5%; cară fără casă poate nici 2%. Pentru aceea la noi nici în părțile curat române ale țerei, personalul servitor nu este român. Junele român cu anevoe primește altă slujbă decât aceea la un țaran mai bogat. Eară servitoarele române sunt o arătare dintre cele mai rare, chiar și în comitatele curat române, precum este Zarándul. Oamenii au trebuințe foarte puține

pe lângă foarte puțină avere a lor. Românii zic cu plăcere că românul nu intră bucuros în slujba altora. Da! foarte înțelepțește! Țnsă cine intră fără să fie silit? Românul nu este silit pentru-că nu este proletar. Proletariatul începe numai de la inaugurarea noii constituții, și în special, de la *emanciparea judeurilor*. Acum merge înainte cu pași răpezi.

Cu deosebi, unde ei stau în atingere cu maghiarii, românii se bucură de o stare bună. Pe șesul Ungaric, începând de la Oradea Mare până către Sigidiu, este un șir de comune române foarte puternice. Cu atât mai rău stau românii în acele părți, unde, precum în Timișana, trăesc în contact cu șvabii. În Transilvania populațiunea română sporește; sașii îșiucid copii încă în păntecele mamei lor, urmând un sistem cunoscut; secuii emigrează spre orient; tot atâte argumente pentru ca să nu ne indoim despre un încet progres al românilor din Transilvania. Ei stau rău, dar merg spre bine: merg încet, dar merg.

Mai rău este starea românilor în părțile spre Maramureș, pentru-că aici sunt mai mulți judeuri galițiani, și în Timișana, pentru-că aici sunt mai mulți șvabi. Aici românii merg îndărăpt.

Cultura este în deosebite graduri răspândită în popor. Unde starea economică este mai bună, și cultura este răspândită în grad mai mare. În genere stăm în dărăptul maghiarilor; pe alocurea stăm, cel puțin la același nivel cu dănsii. Cu deosebi în vremile mai noue învățământul popular, deși are defecte, se poate numi bine organizat. Cel puțin atâtă este că, cu deosebi în Ungaria, („Crișana și Timișana“) fie care sat are școală și învățător format româneste. În unele comune sunt

mai multe școli. Dar mult rămâne de dorit și mai cu deosebire un budget! Noi facem totul din punga proprie, o pungă foarte goală.

Dintre țeranii noștri unii sunt și neguțitori de vite, porci, oi și altele. Toți aceștia se se bucură de o stare bună.

Morala este păstrată, viața este candidă, afară din părțile spre Maramureș și în Timișana. Relele sociale nici când nu urmează isolate. Pentru acea de la 1866 începe și demoralizarea deapreună cu căderea economică.

Poporul nostru are o vie conștiință națională, dar o desăvârșită lipsă de conștiință politică. Pentru aceea față cu chestiunile politice el este un factor indiferent: îndeobște îl poți cumpăra cu bani.

Aceștia sunt românii ardeleni. În privința bogățiilor, în privința stadiului de dezvoltare și în privința puterii prezente stau mult în dărăptul maghiarilor. Dar în privința moralei, ei sunt superiori. Cel puțin până acuma românii ardeleni sunt un simbură sănătos, oameni mezoși, deștepți și spornici: astăzi ei se află într'un febrinte proces de dezvoltare.

Cu o bucurie nespunsă trebuie să privească scrutătorul vieții noastre lente, dar neîncetată dezvoltare a clasei de mijloc. Până acum avem toate meseriile necesare pentru îndeplinirea trebuințelor poporului propriu zis. Avem dubăleri pentru opinci, avem ciubotari pentru ciubote, avem cojocari și surtucari, avem fauri, avem și rotari, și avem cel puțin atâtă măsuri căți sunt destui pentru ca să facă coștiugurile pentru popor, încât nu este trebuință de străini. Dar alte meserii nu avem.

Comerțul nu este român decât în trei puncte:

Braşov, Lugos şi Lipova. Chiar şi in aceste trei puncte, cel străin este ănsă mai puternic.

Avem o fabrică de hârtie in Zerneşti şi o bancă naţională in Sibiu, doue lucruri după moda nouă. Fabrica nu-şi poate vinde hârtia; eară banca n'are bani!

Mai puternică decât clasa de mijloc este acea chemată spre respândirea culturei: popii şi dascalii români. Aceştia sunt cele mai inalte doue pături ale poporului român: de aici incolo a incetat totul; romănitaea nu este decât deşartă ţesetură de vorbe frumoase.

Atât preoţii cât şi invătătorii români nu sunt oameni culţi; ei ştiu ănsă să cetească şi să scrie, şi deocamdată şi atăta este destul pentru misiunea ce au. Doară tocmai aceea e bine, că n'au câştigat o mai mare cultură de la străini, căci numai in lipsa acestei culturi a putut păstra cel puţin o parte din romănitaea lor.

Sunt căţi-va preoţi români, oameni ce se numesc culţi, gimnasialişti absolviţi: nu toţi aceştia sunt popi români; o mare parte sunt *oameni inteliginţi*, precum inşii se numesc. Clerul greco-catolic, compus din oameni crescuţi nu numai in gimnazie străine, dar chiar şi in teologie catolice, poate să fie pëtruns de ideea naţionalităţii, dar nu e nici când român verde in gândire, căci pe aceasta a corupt-o creşterea. Masa, maioritaea preponderantă, sunt ănsă oameni ce, chiar dacă ar fi perdut o parte din romănitaea lor, in neincetatul contact cu poporul, a devenit earăşi români. In aceştia zace puterea intelectuală a romănilor din Ardeal: ei nu numai simţesc, dar şi gândesc cu poporul, pentru aceea in viaţa publică, ei sunt poporul, căci pe alţii poporul nu-i poate înţelege.

In sfirşit câte-va vorbe şi despre acea parte a poporului, care inşăşi nu se numeră cătră popor, partea căreia îi place a se numi simplu „*inteligenţă*,” in comparaţie cu „*prostimea*,” precum această parte numeşte pe popor.

Aceasta e o clasă de oameni, proprie numai poporului român, in special, in Transilvania.

Noi avem in Ardeal cinci gimnazie române: in Blaş, in Braşov, in Beiuş, in Năsăud şi in Brad. Bune ori rele, destul că ele sunt: o insemnată parte a inteliginţei române ese din aceste gimnazie şi e firesc lucru, că prea inteligenţă nu poate să fie această inteligenţă: dar la urma urmelor oamenii îşi fac studiile gimnaziile maghiare, gimnaziile române sunt foarte slabe. Şi nici nu poate să fie altfel! Multe gimnazii maghiare au fundaţiuni mari; eară unde fundaţiunile nu sunt indestulătoare, profesorii sunt plătiţi din bugetul comunei. Şi apoi numai salariile bune fac profesorii buni. Cu şease sute fiorini salar anual, profesorii nu pot să fie decât diletanţi. Dar, astfel precum sunt, gimnaziile române sunt indestulătoare. Progresul nu poate să fie silit! Reul primordial nu zace in măsura culturei ce se poate câştiga la un gimnaziu, ci in direcţia, spre care sufletele tinere se imping prin creşterea in gimnaziile române. Rële sunt gimnaziile noastre numai pentru-că ele sunt scoli *pro latine*.

Din momentul intrărei sale in gimnaziu, băietul nu se hrăneşte cu altă idee, decât aceea, cumcă el este strănepotul lui Traian, Cesar, Brut şi Caton. Astfel prin nutrirea unor idei deşerte ce negrijeşte temeiul adevărat al dezvoltării, gimnaziul, in loc ca să desvoalte mai departe individualitatea *română* a băieţilor, îşi pune toată silinţa ca să *romanisese*. Ger-

manismul ori maghiarismul nu împiedecă mai mult dezvoltarea firească decât *românismul*, căci fie care înseamnă o direcție în lucrarea sufletească deosebită de cea purceasă din firea *romănității*.

Aceasta este una dintre cauzele primordiale, din care la noi ori ce dezvoltare intelectuală, și în special, ori ce mișcare literară este peste puțină. Tinerii eșiți din gimnasiile române, aceia care ar pute să lucreze mai mult pentru desfășurarea întregului din care fac parte îndeobște, sunt niște capete incurcate; ei singuri nu știu în care direcție să purcedă; întreaga lor lucrare sufletească este lipsită de temei; iar modul lor de gândire este măiestrit, și nu urmat din firea lor națională. Aceia ce sunt, *n'ar voi să fie*, iar aceia ce doresc *nu pot* să fie: astfel rămân niște oameni fără un caracter național determinat.

Mai stricăcioasă încă decât aceasta, mai stricăcioasă este direcția, în care lucrează ceilalți, așa numiți, români inteligenți. Unii sunt crescuți în gimnasia maghiară, alții în gimnasia săseștii și alții în gimnasia încă nu pedepă maghiarizate. (Gimnasiile germane din Timișoara, Lugoj și Poșoniu.) Am arătat deja mai sus, că de sistematic se corump sufletele tinere în aceste *așezăminte de învățământ*.

Țără de teologii, românii nu au alte așezăminte de învățământ mai înalte.

Astfel pentru viață, oamenii se formează numai și numai sub înriurirea spiritului străin.

Întreb acum: cât de eterogeni trebuie să fie acești oameni în gândirea lor, când ei s'au dezvoltat sub atât de deosebite înriuriri? Ei, între densesii nu se pot înțelege și cu atât mai grea este înțelegerea între densesii și popor.— Aici zace răul primordial al vieții noastre:

fiind în lucrarea lor sufletească, abătuți de la direcția purceasă din firea romanității, inteligenții români ardeleni sunt o mulțime de oameni condamnați la neproductivitate. Ori cât vor lucra ei, rezultatul lucrării lor trebuie să rămână numai de o însemnătate trecătoare, pentru-că produsul lor nu este o verigă în lanțul dezvoltării naționale.

Preocupați de romanism ori de alte direcții străine firei lor primordiale, inteligenții ardeleni nu pot să priceapă gândirea poporului. Pentru aceea: limba vorbită de către popor este „*coruptă*,” poezia poporană este *sarbădă*, și îndeobște tot ce e poporal, este stricat, pentru-că nu este *roman*, ci *român*. Și numai decând ne ferim de tot ce este *român* și căutăm numai ce este *roman*, datează decadența noastră literară: numai de atunci avem o limbă, pe care nici noi singuri nu o pricepem, numai de atunci o literatură (?) la care chiar nici literații nu țin.

Dar nu numai privită din punctul de vedere național cultura ardelenilor este redusă la nimic: chiar privind măsura culturii aflate îndeobște, nu putem să ne asemănăm cu popoarele dimprejurul nostru. La noi doară și din lipsa bunei stări, în toate ramurile vieții oamenii sunt numai diletanți. Oameni formați, formați în deplina putere a cuvântului, lipsesc. În tot Ardealul nu s'ar pute afla zece oameni cărora să le fie cu puțină să se formeze într'o singură direcție, pentru-că oamenii nu pot să lucreze amesurat cu aplecările lor, ei sunt siliți ca să lucreze, numai spre a pute câștiga mai ușor pâinea de toate zilele. La noi, pe lângă alte nenumărate rele, este și lipsă de temei economic.

Să cuprindem cele zise până acum despre

intelența ărdoleană intr'un scurt resumat. Stăriile aflate astă-zi in Ardeal sunt de o natură cu desevărsire trecătoare; despre cultură națioanală aici abia poate fi vorba; tot ce s'a produs de la 1848 până in 1870, in 1880 va fi uitat și rezervat numai pentru magazinul luptelor noastre naționale.

In Ardeal nu avem să căutăm cultură. Aflăm ănsă elementele cele mai miezoase pentru o desvălire națională puternică. Un popor, in multe privințe homeric, o clasă de mijloc mică, dar adevărat națională, un cler și niște dascăli potriviți cu stadiul de desvoltare in care ne aflăm, și o intelență deși coruptă in romanisarea sa, pătunsă de cele mai naționale simțiri. Despre așa numiții *renegați*, mai la vale. N'avem aproape nimic, și totuși foarte mult: dreptul ca să sperăm. Pentru o lentă, dar sigură desvoltare nu lipsește altă decât pacea intre popoare și o puternică inriurire a *romănilor romăni*, asupra romănilor ardeleni. Și această inriurire, cel puțin in mod isolat, a și inceput. In sfârșit oamenii mai înțelepți își vin in fire, și incep să simțească că ei totuși nu sunt *romani*, ci *ceva mai mult*, adică *romăni*. Ear după ce-a pornit odată pe astă cale, grijă să n'avem, căci e peste putință a ne intoarce.

Atăta pe scurt despre romăni ardeleni.

In Bucovina stăriile, precum le privim, sunt și mai bune și mai rele.

In Bucovina sunt mai mulți judani, țara cade mai mult spre orient: deci starea poporului de la țară este mai rea, învățământul poporal mai negrijit și mișcarea populației mai nefavorabilă decât in Ardeal. Cu deosebire imprejurul Cernăuților și pe unde romăni sunt amestecați cu rutenii, starea țeranilor este des-

perată. Inspre munți populațiunea este ca și cea din munții ardeleni, dar mai nedesvoltată.

In Bucovina sunt ănsă mai multe bogății ingrămădite in mânilor romănilor, domnirea germanilor asupra bucovinenilor este mai indirectă decât aceea a maghiarilor asupra ardelenilor, și contactul intre România și Bucovina este mai viu decât acela dintre România și Ardeal: deci, zică cine ce va vrea, starea intelenței din Bucovina e mai bună decât a celei din Ardeal. Intelența din Bucovina, fie ea ori cât de slabă, are in sine ceva pozitiv: ea produce puțin, dar acel puțin are să remăună, pentru-că este produs in direcție națională. ănsă pentru ca să nu fie multă vorbă, să zicem că ei sunt germanizați: dar cel puțin sunt numai germanizați, nu ănsă totodată și romanizați, și maghiarizați, și saxonizați. Pentru aceea bucovinenii, chiar dacă ei ar fi germanizați, se înțeleg unii pe alții, eară ardelenii au numai pasiviști și activiști, toți oamenii de-o potrivă onești, toți romăni de o potrivă zeloși, dar toți oameni ce nu se înțeleg unii pe alții.

In sfârșit puține vorbe despre România, patria modestei culturi romăne, centrul din care au să se respăndească razele luminilor peste celelalte părți ale romanității.

In marginile orientale ale Europei, după o epocă atât de grea, precum a fost cea a fanarioșilor, sub o inriurire economică atât de stricăcioasă, precum este cea a judanilor, tocmai o țară bogată, precum este România, nu poate să se afe decât in o situațiune economică foarte rea.

De regulă, cu cât mergem mai tare spre Orient, cu atât mai puțină cultură aflăm in popoare și in special in țerătime. In Romă-

nia starea e ănsă și mai rea decât cum ar pute fi, potrivit cu această lege. Deci: cauzele nu zac numai într'acea că România e situată spre Orient. Agricultură nu s'a dezvoltat, pentru că țara e mare, oameni puțini și pământul roditor. În împrejurări normale din coincidența acestor condițiuni ar fi urmat înmulțirea populației. În România ănsă țărănimea se afla, și în parte se află încă în niște stări sociale, care fac ca oamenii deși puțini, totuși nu pot se trăcașcă bine. Eară traiul bun este condițiunea primordială pentru înmulțirea populației. Oamenii lucrează, dar rău și puțin, pentrucă atât cât lucrează, și chipul *cum* lucrează este destul pentru traiul lor zilnic. O schimbare numai atunci ar pute să urmeze în astă privință, dacă în urma înmulțirii oamenilor, viața s'ar desvolta, înmulțindu-se trebuințele. Mai mulți oameni și mai multe trebuinți; și dezvoltarea este în curs. Dar atât starea de până acum a țeranilor români, cât și județii fac înmulțirea populației române peste putință. Clerul slab, sărăcia în clasa de jos, lipsa de învățământ popular, sunt numai urmări naturale. Dezvoltarea nu se poate sili; ea numai se sprijinește, prin sprijinirea fireștilor sale condițiuni.

Capacitatea de hrănire a unei țeri totdeauna stă în comparație directă cu populația tocmai acestei țeri. După ce în România populația este prea mică și după ce această mică populație nu crește, înmulțirea populației prin incurgere de elemente străine este cea mai firească urmare. Și apoi această firească urmare are încă o alta tot atât de firească, încă o mai mare scădere a populației române. Străinilor le merge bine în România, deci ei se înmulțesc nu numai prin incurgere din a-

fară, ci și prin naștere. În special județii din România, populația zisă persecutată, este una dintre cele mai spornice populații din Europa. Tocmai precum în Transilvania românii sporesc cu scăderea sașilor, în România județii sporesc pe contul românilor. Emigrația secuiilor din Transilvania spre România este o urmare, care arată foarte vedit, cumcă secuii au putere de viață, fiindcă altfel nu ar emigra, ci ca sașii ar scăde; dar puterea lor de viață e mai mică decât cea a ardelenilor, și mai mare decât cea a Românilor. Nime nu emigrează într'o țară, unde poate se trăcașcă mai rău decât acasă. Secuii nu emigrează în urma unei prea mari înmulțiri fiindcă altfel n'ar sporî românii ardeleni.

Astfel starea populației țerane din România e cu mult mai rea decât cea a populației din Ungaria. Stările cele mai bune din România s'ar pute doară măsura cu cele mai rele stări ale românilor ardeleni. Dar, în astă privință noi, cei asupriți, stăm mai bine. ănsă numai deocamdată. În România sunt date toate condițiunile pentru o puternică dezvoltare. Numai județii...! La noi ănsă totul este problematic. În special astăzi ne aflăm într'un proces de decadentă. De când și noi ne aflăm într'o țară *liberă*, mergem îndărăt.

Vorbind despre meserii, industrie și comerț, despre formele mai dezvoltate ale vieții economice, avem să facem o deosebire marcantă între români ardeleni și aceia din România. Pre ardeleni i-am privit ca pre o parte din populația unei țeri, oareși cum ca pre chirigii. Românii din România sunt un popor cu o viață proprice, domni în *casa lor*. Ce la ardeleni a putut să fie mult, la români nici nu merită atenție. Administrație, jurisdicție,

organisme economice, aşezăminte de cultură : despre toate aceste la ardeleni abia a putut fi vorbă.

În Ardeal meseriile pot să ne indetuleze ; este puţin, dar deocamdată nici nu este trebuinţă de mai mult, cel puţin nu mare trebuinţă. Numărul aceloră, care consumă, ce nu se poate produce în popor, este mic, oameni, ce nu ne privesc foarte mult. Cu totul altfel în România. Aici consumaţia produselor străine e mai mare decât acela al produselor din ţară. Sunt o mulţime de oameni, ce nu consumă nimic din ţară. Se zice, deşi e greu de crezut, că chiar şi pâinea ce o mănâncă, este făcută din grâu român măcinat în străinătate. Asupra unei mari părţi a populaţiei trebuinţele au năvălit din ţerile străine într'un moment. Astfel numai cele mai primitive trebuinţi se indetulează prin munca celor din ţară. Totul vine din afară.

Meseriile n'au putut să se desvolte din două motive. Oamenii au pământ destul şi nu este o lucrare mai plăcută decât cea a pământului, nu-i o viaţă mai bună decât cea a ţaranului. Apoi, pentru că în România cei mai mulţi oameni lucrează pământul, ţaranul este cel mai respectat om, căci opinia publică se formează prin părerile oamenilor, eară despre starea sa nici un om nu zice de rău. Astfel oamenii nu se simţesc împinşi spre meserie, o stare mai puţin plăcută şi mai puţin respectată decât cea, în care ei se află. Lăsaţi să se înmulţască oamenii, ca să fie câţi-va, ce nu pot trăi din buna rodire a pământului şi meseriaşii vor spori. Eară când vor fi mulţi meseriaşi, clasa va fi respectată, căci cel puţin ei se vor respecta unii pe alţii. Al doilea motiv este concurenţa străină. Despre

acesta, pentru un om vărsat în economie, destul atâtă. Până când neamul din Viena îşi va vinde marfa mai cftin decât bucureşteanul nici vorbă de progres, nu poate fi. Imposibile mari vamale introducă cine va avè putere, şi totul se va schimba.

Cu atât mai greu se desvoltă industria în România. La meserii se cer numai capitale personale ; la industrie capitalele în bunuri sunt condiţiunea primordială a desvoltării. În toate ţerile industria s'a desvoltat numai după ce meseria a format capitalul personal şi comerţul capitalul în bunuri. Astfel trebuie să fie şi în România. Altfel România cade într'acelaş pericol, în care se află Ungaria. A forma şi desvolta industria prin capitale străine este a ucide capacitatea de desvoltare industrială a populaţiei din ţară. Capitalul adus din străinătate agoniseşte pe contul elementului din ţară. În Ungaria, după ce capitalele străine s'au aclimatizat atât de tare, eu susţin, că o desvoltare industrială în special, a poporului maghiar, este peste putinţă. Deşi dar în România nu este industrie, starea industrială este cu desevăşire mai bună decât cea din Ungaria pentru maghiari. *A nu avè industrie, este avantajul nostru asupra maghiarilor, căci dacă am avè, am putè să avem numai una străină.* Ura contra concesiunilor străine şi iubirea pentru taxele vamale, manifestate de curënd în mod aşa de general în România, nu lasă îndocală că şi în această privinţă ne aflăm în curentul desvoltării.

O credinţă foarte rătăcită a domnit multă vreme în opinia publică a României : cumcă România ar fi o ţară cu destinaţiune eminent agronomică. Da ! fireşte, pământul e roditor. Dar veni-vor vremi, când România va

produce mai multe bucate și va exporta mai puține. În tot cazul e foarte curios, că tocmai oamenii, ce locuiesc pe malurile *Dunării*, o arteră ce intră până dincolo de miezul Europei au putut să creadă, că, numai pentru că țara lor e roditoare, ei n'au misiune comercială... În sfârșit în România nimic nu se dezvoltă mai repede, decât tocmai comerțul. Vrând nevrând, pe malurile Dunării oamenii sunt siliți să facă negoț. Acest comerț până acuma este amestecat. În Galați, Brăila, Giurgiu și alte orașe dunărene aflăm greci, români, nemți, judani, francezi, englezi, fel de fel de nații. Pentru români speranța zace numai într'acea, că dintre atâte nații nici una nu predomină. De nemți ne despart maghiarii; de greci n'avem să ne temem; de francezi și englezi ne despart munți, văi și mări. Astfel asupra comerțului român judanii singuri inriuresc încățva direct. Perirea economică a maghiarilor urmează însă tocmai din cauză că numai nemții și judanii inriuresc asupra lor și aceștia direct.

În privința comerțului intern națiunea maghiară se bucură de o stare mai bună decât cea din România. Pentru România judanii au împedecat dezvoltarea, cel puțin în astă privință, pe un timp mai îndelungat. În Ungaria judanii sunt mai puțini, care altele nații străine se asimilează succesiv de către populația maghiară.

În acest studiu nu se poate vorbi mai pe larg asupra stărilor economice aflate la amândouă popoare puse în comparație.

Privită în deobște, Ungaria ni se înfățișază ca o țară civilisată. Deși multe ramuri ale vieții publice nu sunt îndeplinite, unde nu aflăm stări de lucruri îndeplinite, aflăm cel

puțin începuturi bune. Ungaria are căi ferate, mai multe bănci de asigurare, câte-va bănci fonciare, mori de vapor de o foarte însemnată producție și alte fabrici. Privită astfel, *Ungaria*, țara maghiarilor, nu suferă comparație cu *România*, singura țară a românilor, în care mai în toate părțile vieții publice, aflăm cele mai primitive stări. Comparația nu este însă făcută între țară și țară, ci între *popor* și *popor*. Din acest punct de vedere privite, stările ni se înfățișază cu totul altfel. Românii, ca popor se află astăzi cu puțin peste stadiul în care se aflau maghiarii, când neobositul Széchenyi își punea toate puterile pentru ca să deștepte în Ungaria o mișcare economică—*națională maghiară*. Sub apăsarea unor atât de puternice inriuriri străine, precum erau cele germane și judane, nu a izbutit. Astăzi maghiarii în țara lor, sunt domni în dietă, încât aici pot să vorbească cât le place: toate celelalte părți ale vieții publice sunt însă prodominate de germani și judani, în ale căror mâni să află bogățiile, cel mai puternic motor al vieții omenești. Este un proces economic foarte firesc, că elementele străine, într'o anumită țară, înainte de toate, câștigă averile mișcătoare și numai mai târziu acele nemișcătoare. Eară asupra vieții politice numai acele elemente ale țării inriuresc într'un mod direct, care au bogății nemișcătoare. De aici urmează, că în Ungaria spre exemplu, puținii Sârbi par a inriuri mai mult asupra vieții publice decât atât de puternicii nemți și judani, care, făcând abstracțiune de la ceea ce sunt cel mai bogat și mai dezvoltat element al țării, compun o populație cam de 3 milioane de suflete. Am căde însă într'o foarte mare rătăcire, dacă am crede în această aparentă

lipsă ũe inriurare. NemŃilor Ńi judanilor le merge foarte bine in Ungaria; altfel ei ca Ńi romŃnii Ńi sŃrbii, s'ar afla in opoziŃie cu starea lucrurilor de astŃzi. Ńi apoi ar fi ridicol a zice, cŃ aceia nu inriuresc asupra unei Ńeri, in care le *merge bine*. . . . Dar inriurirea este indirectŃ. PŃnŃ astŃzi, nemŃii in deobŃte, earŃ judanii cu deseversire, sunt comercianŃi ori fabricanŃi: ei nu au darŃ alte interes decŃt cele economice. CŃ aceste sunt satisfŃcute se vŃdeŃte indestul dintr'o singurŃ imprejurare: cŃ averile nemiŃcŃtoare trec in mŃnele lor, cŃ adecŃ capitalele lor au agonisit (din ŃarŃ) atŃta, incŃt remŃne destul Ńi pentru rezervŃ. SŃ nu vorbim despre cumpŃrarea moŃiilor mai mici. In numerul din 26 Ian. a foaiei. „Neue Freue Presse“, intre anuciuri, un consorŃiu de capitaliŃti strŃini Ńi din ŃarŃ face oferte pentru cumpŃrarea de moŃii in Ungaria. De loc dupŃ aceste oferte urmeazŃ apoi alte 13 anuciuri, in care 13 moŃii, situate in cele mai bogate pŃrŃi ale Ungariei, cea mai micŃ 400 jughere patrate, se propun de bunŃ voe spre vŃnzare. SŃ se vŃndŃ aceste moŃii Ńi apoi inriurirea strŃinŃ va fi mai directŃ cel puŃin cu un grad. Maghiarii in tot momentul vor fi mai mult siliŃi ca sŃ se priveascŃ ca strŃini in Ńara lor.

Astfel avantajul stŃrii romŃnlor consistŃ tocmai in lipsa acelor aŃezŃaminte, care in Ungaria sunt deja invecchite Ńi care au adunat bogŃŃiile in mŃna strŃinilor. Problematic este ŃnsŃ acest avantaj. Vor avea romŃnii mai multŃ ori mai puŃinŃ putere de rezistenŃ decŃt maghiarii? Ura manifestatŃ in opinia publicŃ a RomŃniei contra concesiunilor cŃtrŃ strŃini aratŃ in destul, cŃ romŃnii se feresc de angajarea capitalelor strŃine. . . . Vor putŃ ei fa-

ce ceea ce voesc? Aceasta este o intrebare ce nu putem ŃncŃ nici discuta, nici deslega.

Ńaranul neamŃ se scoalŃ desdemineatŃ, iŃi pregŃteŃte uneltele, le incarcŃ iŃi prinde caii Ńi porneŃte la cŃmp. CŃnd soarele iŃi revarsŃ cele ŃntŃi raze peste faŃa pŃmŃntului, el aflŃ pe sirguitorul econom in munca sa zilnicŃ. Astfel se incepe Lunea Ńi se sŃvirŃeŃte SombŃtŃ sara. Numai Dumineca este zioa de odihuŃ: celelalte zile, afarŃ de serbŃtori, sunt de o potrivŃ petrecute in productivŃ lucrare. Pentru aceea neamŃul sporreŃte: casa lui in deobŃte este binecuvŃntatŃ de Dumnezeu.

SŃ ne intrebŃm ŃnsŃ, dacŃ această sporire luatŃ in sine, coresponde mŃsurei de ostenele, avute intr'o intregŃ viaŃŃ de muncŃ. Prin lucrarea sa Ńaranul neamŃ, nesmintit, agoniseŃte mai mult decŃt de ce are trebuinŃŃ: remŃne un prisos, care nici iutr'un caz nu poate sŃ fi consumat de cŃtrŃ producŃtorii inŃii. Pentru omul singuratic acest prisos, oare-cum, fondul de rezervŃ este de un folos numai problematic Ńi in tot cazul indirect. In special Ńaranii germani au trebuinŃe nu numai foarte mŃrginite, ci totodatŃ Ńi cu puŃinŃ excepŃie, numai fiziologice. NeamŃul se imbracŃ dupŃ vreme, locueŃte bine Ńi mŃnŃncŃ sŃ se sature: dar atŃt in imbrŃcŃminte cŃt Ńi in locuinŃa Ńi mŃncarea lui lipeŃte acel element ideal, care face cu puŃinŃŃ o nemŃrginitŃ dezvoltare. Toate sunt numai bune, numai indestulŃtoare; dar nici una nu conŃine elemente din frumos, nici una nu cearcŃ sŃ fi placutŃ. Tocmai prin această fire a lor, curat fiziologicŃ, trebuinŃele Ńaranilor nemŃi au o margine: dacŃ un neamŃ ar avŃ milioane, el

nu ar pute să consume mai mult decât ce consumă având numai mii. Prisosul rezultat din munca sa este dar o măsură de bogății, pentru agonisitor, cu desăvirșire sterpe. Prin neobosita sa lucrare, neamțul nu ajunge la câștigarea plăcerilor, ce se pot afla în această viață: el muncește numai pentru susținerea traiului zilnic. De aici înainte viața lui este stearpă! Șese zile din șapte în neimpăcată muncă, numai pentru a face cu puțință, ca în cele următoare șese zile să poată munci mai departe. Și în munca neamțului nu este aceea parte frumoasă, care din munca altor popoare face o plăcută petrecere: cântecul, vorba șagalnică, gluma și jocul. Neamțul lucrează serios, mult și cu neobosire.

Această fire specifică a neamțului nu poate să fie decât urmarea unei foarte simțite lipse de aplecare spre lucrarea sufletească. Dacă neamțul ar avea mai mult în sine, el ar cerca mai puțin afară de sine: el ar munci mai puțin, ar agonisi în o mai mică măsură, dar ar simți mai multe plăceri și ar iubi viața mai mult.

Despre lipsa de gândire proprie a nemților ne convingem mai mult, când privim Dumini-ca, singura zi de plăceri a lor. Neamțul este religios: religiunea este temelul moralei, este lumea fericirii sale. O mare parte a zilei o petrece în biserică. Nu se poate tăgădui: o puternică purcedere de fericire trebuie să miște sufletul său, când intră și stă în biserică, când își pune darurile pe altarul dumnezeului său. Fericirea credinciosului este una dintre cele mai intensive. Dar tocmai religiositatea, acest străin mod de a fi fericit, este o vedită dovadă despre aceea, că neamțul în sine însuși nu află gândiri ferici-

toare. Popoarele bogate în gândire își formează înșele idealuri dumnezeiești!

Suntem departe de a conchide din lipsa de gândire a țaranilor germani, la lipsa de capacitate de dezvoltare a *poporului* german. Faptele ne-ar dovedi centrarea. Tocmai acel prisos, rezultat din munca unei părți, face cu puțință, ca o altă parte mai mică să fie sustrasă de la munca pentru traiul zilnic. Într-o mie de mitocani totdeauna se află și câte un om mai înțelept: acesta poate să lucreze în lumea gândirilor, pentru că cei 999 muncesc pentru susținerea traiului său zilnic.

Eată strinsa legătură între lucrarea economică și cea curat sufletească.

Am cercat să infățișez în aceste scurte observări sarbăda viață a poporului german, pentru că, vorbind despre viața maghiarilor și aceea a românilor, cu atât mai viu să pară colorile, cu care voiu zugrăvi.

Arătarea din afară a unui individ totdeauna este, cel puțin schițată, oglindirea sufletului său. Când vedem pe maghiar cu pînteni pe cisme și cu pana în pălărie, ne este peste puțință ca să nu urmăm că are gust, fie acela, după părerea noastră, chiar și bizar. El nu poartă pînteni și pana pentru că are trebuință de ele: le poartă pentru că cu pînteni și pana își *place*. În acest *place* zace fondul: un semn, că maghiarul nu este mulțumit cu simpla indestulare fiziologică, ci el caută în plăcere indestularea sufletească. O pipă frumoasă, un pieptar cu bumbi mulți, un focș lucrat cu măiestrie ori un buhaiu încurelat îi este maghiarului mai scump decât neamțului un car cu patru boi. Este aici sens

ori nu? Dacă este, nu poate să fie altul decât acela, că maghiarul știe să se ridice peste viața zilnică în o viață mai frumoasă.

Despre locuința maghiarului ceva deosebit nu se poate zice. Regulat predomină în ea mai multă aplecare spre comoditate decât în cea a neamțului.

Maghiarul are o proprie cuină, un propriu mod de a prepara mâncările: o vedită dovadă, cumcă el nu mănâncă numai pentru ca să-și astâmpere foamea, ci și pentru ca să guste. Și neamțul are o proprie cuină, un propriu mod de a-și prepara *mâncări sățioase*.

Dar cea mai vie reflectare a sufletului este totuși numai viețuirea în întregul ei.

Cunoaștem firea viforoasă a maghiarului: temeiul caracterului său sunt afectele excentrice; semnul fundamental al gustului său este o predominantă aplecare spre colorile vii, spre bizar dacă voim. Tot această fire o aflăm reflectată și în viață.

Maghiarul lucrează puțin, partea mai mare a vieții sale este petrecută în plăceri. Amăsuraț cu firea sa viforoasă, maghiarul lucrează foarte intensiv: el adese ori într'o oară se vîrșește lucrul, pentru care neamțul are trebuință de trei oare. Dar lucrarea maghiarului este întreruptă: el lucrează, își aprinde pipa, mai aruncă câte-va injurături, mai vorbește cu vecinul său, și apoi earăși lucrează. Astfel el într'o oară săvîrșește mai mult, dar într'o zi mai puțin decât neamțul. În munca maghiarului este ănsă acel element ușor, care face din muncă o petrecere plăcută. Fînd dar munca maghiarului o lucrare mai ales pentru susținerea vieții zilnice, prisosul urmat din ea este foarte mic. După ce maghiarul are destul, el rare ori lucrează mai departe. Afară

de asta, în trebuințele maghiarului este acel element ideal, care face cu puțință o foarte însemnată dezvoltare. Maghiarul bogat poartă bumbi și pîteni de argint, frîie și șeaună lucrute cu mai multă măiestrie pentru calul său, cu un cuvînt el varsă în trebuințele sale elementul destinat pentru plăcere.

Cea mai mare parte a vieții sale, destinată pentru plăceri, maghiarul o petrece într'un șir de scene șgomotoase. La el șgomotul este sinonim cu petrecerea plăcută. De lucrat, maghiarul nu lucrează decât dacă este silit de nevoie: astfel el și peste septemână își află cel puțin o zi de repaos. Atât această zi, cât și duminica este petrecută în societate cu alți oameni, vecini, prieteni ori neamuri. Maghiarul iubeste societatea fără samăn. Pentru noi asemenea petreceri nu ar părere plăcute. Maghiarul nu poate să petreacă fără vin, fără țigan și fără tovarăși. Cu aceștia împreună petrecerea lui este un amestec, de jocuri și injurături. Când maghiarul e vesel, el injură, dă cu focușul odată în masă și poruncește vin. Dacă veseliea lui ajunge la cel mai înalt grad, el plînge ori se bate.

Femeile își petrec vremea liberă în glumire, adese ori obscena și câte odată, în ceartă cu vecinele. Dar trecătoare este supărarea.

Junii și junele joacă, și se injură, când n'au alt lucru. Duminica tinerimea satului, de loc după ameazi se adună la un birt și petrece acolo până în sara tîrzie. Bătăile la asemenea jocuri sunt îndatinate. Dar feciorii poartă nardragi largi, cămeși cu măneci de asemenea largi, spălate curat, un pieptar scurt, dar plin de bumbi; fetele poartă o rochie scurtă, abia până la genunchi, un pieptar, care nu lasă nimic de dorit în privința desvîlirei formelor trupești:

fiecare parte arată în îmbrăcămintea sa un anumit gust, pară acela chiar și rău.

Fondul viețuirii maghiare este o nestem-părată sete pentru a gusta plăceri: lipsește însă în sufletul său acel element zămisitor, care ar pute să creeze formele, necesare pentru stămpărarea setei. Maghiarul este capabil de a gusta plăcere, nu este însă de a și le procura însuși. Pentru aceea este de trebuință ca o mai mică parte a poporului să-și petreacă viața în căutarea acelor forme din frumos, care potrivit-se cu firea gustului popular, pot să înestuleze setea simțită. Până când vor lipsi aceste forme, maghiarul va be, va injura și se va bate.

Nu este popor care să lucreze mai mult și să producă mai puțin decât românul: pentru că în munca romanului predomină elementul de plăcere. Pentru români lucrul de câmp, îndeobște, este o petrecere plăcută. Plugarul cântă o doină în urma plugului său; săpătorii își petrec vremea cu cântece, cu glume, cu vorbe șagalnice și cu chiote, trierătorii se așează în umbra stogului și stau de vorbă până ce caii frământă spicele, cu un cuvânt, lucrul luat pentru sine, este partea secundară, mai neînsemnată, a petrecerii zilnice.

Dar ceva mai mult decât asta. Românul a știut să împreune cu fie care lucrare câte o datină păstrată din vremile bătrâne, a știut să împodobească fie care lucru de câmp cu un șir de forme frumoase vărsate din sufletul său plin de putere alcătuitoare. Astfel fie care specie de lucrare câmpenească este o ocazie dată pentru o serbătoare. Când plugarul întăia dată își lasă ferul plugului în țarină, el este purtat în triumf pe grapa sa; când fetele și

flecăii es în câmp pentru ca să plivească neghina din grâu ori se suie pe deal pentru ca să culeagă lăstarii neroditori de pe vițe, naica gospodăriță îi așteaptă a casă cu o cină gustoasă, ear stăpânul casei se îngrijește de un cimpoieș. Astfel prășitul popușoiului, secerarea, trierarea, culesul popușoiului, stringerea fânului și storsul vinului, fie care sunt câte-o serbătoare. Apoi vine earna cu clăcile, cu șezătoarele . . O viețuire compusă din un lung șir de scene frumoase în arătarea lor.

Dintr'o astfel de muncire nu poate să rezulte decât un foarte neînsemnat prisos.

Dar fie acel prisos ori cât de mare, el numai cu privire la partea fiziologică a trebuințelor se poate numi un prisos: în partea lor etică, trebuințele românului nu cunosc margini în desvoltare.

Cu cât o trebuință singuratică ori o clasă anumită de trebuințe, conține mai multe elemente fiziologice, cu atăta ea este mai negrijită la român. Pe un blid cu flori frumoase și cu smălțueală sclipitoare, românul dă mai mult decât pentru mănecarea ce ar pute să se încarce în acest blid. La masa românului totdeauna vom afla mănecări puține, simple și naturale: vom afla însă și blide frumoase bocabli împodobiți cu flori și linguri de lemn lucrate cu gust. Pentru că, după părerea românului, mănecarea trece și se duce, eară privirea lucrurilor frumoase dă o plăcere permanentă.

Intrând în casa românului, din nimic nu aflăm mai puțin decât din comoditate. Aflăm însă pereți acoperiți cu ștergare frumoase, lăicere vâpsite cu roș, vênēt ori galbên, împodobite cu flori și pline de vase frumoase, pe grindă un șir de busuioc mirositor, paturi

inalte, acoperite cu covoare lucrate de mână proprie, iar peste aceste, perini pline de imbrodituri. Intrând astfel în casă, ni se întipărește o impresiune: că locuitorul acestei case caută mai mult plăcerea sufletească decât comoditatea trupească.

Categoria de trebuințe, în care mai mult domnește frumosul este cea privitoare la îmbrăcăminte. Vestimentul românului nu se poate numi potrivit cu vremea: vestimintele sunt tot acelea în Iulie-August și în Decembrie-Januarie. Și aici predomină elementul destinat pentru plăcerea sufletească peste acel al comodității.

Vestimentul bărbaților români, în croitul său este foarte simplu. Croitul este ănsă astfel, că el nu numai arată, dar și ridică formele trupești. Cu sumanul, chintușul ori cu cojocul său în spate, țeranul român este o arătare cu mult mai respectabilă, și în special un bărbat cu mult mai puternic, decât dacă el ni se înfățișează numai în cămeșă. Nu mai puțin este poetică arătarea alcătuită din o căciulă înaltă, un suman de croiu român, un șerpar legat peste o cămeșă ce bate genunchii și niște cioareci strimți, înesați în obiașurile colorate ale opincilor. Elementul frumosului neamestecat, o parte a vestimentului, care nu are altă destinațiune decât să facă vestimentul frumos este podoaba alcătuită din flori, dungi, imbrodituri și bumbi. Tatăl-meu, ce era cojocar, a făcut unui om bogat din sat un cojoc din trei piei, fie care piele câte cu 1 f. 20 cr.: acest cojoc a costat ănsă când a fost gata, 80 fior. Astfel îmbodobirea și lucrul unui material de 3 f. 60 cr. a costat 76 fior. și 40 cr. Am văzut vînzîndu-se bunzi (din 8—10 piei de miel) câte cu 200—250 fior., șerpare câte cu 80—100 f. Aceste cifre arată destul de vedit raportul

între partea fiziologică și cea etică a trebuințelor de îmbrăcăminte a bărbaților români. Pentru a complecta cele zise asupra gradului în care romanul dorește a-și place, voesc să adaug numai una: sunt țerani români, care nu și-ar da pletele pentru un car cu patru boi. Dintre multe exemple numai unul: Un țeran român din Crișana, om cu stare bună a fost condamnat la închisoare de două luni. El a făcut apel „Nu mi-ar fi d-le, de două luni, îmi zise el, dar mi-i de aceea că mă vor tunde!” După ce l'am asigurat că el va pute să-și sufere pedeapsa fără a fi tuns, el nu a voit mai mult să apeleze. Și omul acesta are niște plete proaste, ce mai mult seamănă cu un fuior de călți.

Despre vestimentul unei femei române aflu de prisos a vorbi. În Timișana, de la 12—13 ani al vieții, fetița începe să lucreze la hainele sale de mireasă. Și până ce aceste nu sunt gata, ea nu poate să ia parte la jocuri. Câtă frumusețe, cât bun gust și adeseori câtă bogăție este apoi îngrămădită în un asemenea vestiment de mireasă, o știm toți. Aflu ănsă de trebuință ca să însemn în deosebi că croiala vestimentelor femeiești este astfel, încât el cu desăvîrșire acopere frumusețile formelor trupești. Este aici sens ori nu? La grecii antici tot așa a fost, și femeile chinejilor, a poporului, care are mai mult bun gust în îmbrăcăminte sa, poartă un vestiment lung, care nici nu desvêlește talia. Frumuseța originală nu are nevoie să imbecite sensurile cu formele alcătuite de natură. Decoltarea damelor noastre este un semn de lipsă de putere productivă. Frumosul ce ni-l arată este o marfă străină! O Vinere scobită din marmură este un intrupat ideal dumnezeesc: o femeie

goală ănsă, fie formele ei ori cât de frumoase, este cea mai urită arătate, pentru că în formele desvélite curge un sânge cald, și ochiul nu vede forma, ci fondul.

După această scurtă privire asupra trebuințelor române, ne rămâne ca resumat o convingere concretă: românul nu numai are aplecare spre gustarea plăcerilor, nu numai este capabil a vieții într'o lume ideală, dar el totodată are în sine și acea putere producătoare, ce alcătuește formele frumosului. El lucrează însuși pentru producerea mijloacelor dorite pentru îndestularea trebuințelor sale etice. Femeile își fac înșile toate lucrurile de mână, vărsând în ele gustul lor individual; ear barbații își procurează cele trebuincioase prin comandă. Astfel, ceea ce nu este produs cu mâna proprie, este produs sub iniriurirea propriului gust. Am aflat un țeran, care aflând pe cale o palărie după cum se poartă în satul vecin, a lăsat-o jos, pentru că el nu poate s'o poarte. Produsă după un gust străin, pentru el nu are valoare!

Când românul muncește, el își ușurează munca prin o petrecere plăcută: cu atât mai neamestecată este petrecerea lui în momentele sale libere. Intreaga lui viață este un șir de scene pline de poezie intineritoare. La nașterea unui copil fetele mari fac ceremonia îndatinată și ziua se petrece în o simplă veselie. La cununie, junele joacă cu flăcăii, bătrânii glumesc cu babele, vornicii strigă cinstele și fac alte glume potrivite, barbații se mănă cu nevestele: oamenii petrec adese ori mai multe zile plăcut, fără să știe cu ce. Chiar și moartea unui om este ocașie pentru înscenări frumoase. Pentru ori ce ocașie românul are datine cu înțeles tainic, un șir

intreg de ceremonii ale unei religiuni, strecurate din geniul poporului, nu mai puțin frumoase decât simbolice. Afară de asta deapănarea tănărul spirit al poporului este neseccat în producerea nouelor forme: bătrânii fac proverbi asupra întâmplărilor zilnice; junii satirisează prin chiote improvizate; păstorii inspirați de natura demprejurul lor, își varsă simțemintele într'o doină gemene cu acea natură; babele își adorm nepoții cu povești: întreaga viață se petrece într'o lume alcătuită din gândiri frumoase. Și această lume este temeiul moralei poporului român.

Din aceste scurte expuneri ni se vădește măsura, în care fie care dintre popoarele puse în comparație, este capabil a trăi o viață etică. Temeiul acestei capacități este pe de o parte gustul, pe de alta măsura puterii producătoare. Nu poate fi nimic mai clar decât aceea, că la poporul maghiar excentricitatea gustului este un factor demoralizător: fiind gustul pre pretențios, sufletul nu poate să producă forme destul de vii pentru liniștirea dorințelor sufletești. Deci maghiarul injură, bea și se bate.

Nu mai puțin firească este demoralizarea aflată într'o populație amestecată: prin amestecarea oamenilor se amestecă și gustul, perzând el astfel și caracterul seu determinat. Oamenii nu știu înșii ce doresc, care forme deșteaptă plăcere în sufletul lor. Urmarea este: stagnare și căutarea de plăceri trupești.

În contact cu un popor mai civilizat urmările trecătoare sunt tot acelea. Poporului i se dau lucruri produse potrivit cu un gust străin: asta, cel puțin pe un restimp mai îndelungat,

trebuie să producă o confuzie în gust și o stagnare în producere.

Astfel, privită din ori ce punct de vedere, viața etică a unui popor are ca temelie numai gustul bun, amestecat, ori reu. Și apoi Babilonul, Roma și Bizanțul au căzut după amestecarea limbilor.

După aceste teorii, foarte ușor vom pute pricepe stagnarea, aflată în viața etică a maghiarilor de la anul 1848 încoace, ear în cea a românilor de la anul 1858—60.

Venind într'un mai strins contact cu germanii, o mare parte a poporului maghiar, oamenii numiți inteligenți, au cunoscut și și-au însușit trebuințele germane. Afară de asta, țara era și este plină de străini, oameni ce foarte bucuroși se numesc germani, judani ori maghiari, după cum se schimbă vremile. Cu deosebiri în vremile mai nouă, cultura mai înaltă se procură numai din Germania: majoritatea studenților de la facultățile din Viena este maghiară. Axioma că acela nu e cult, care nu vorbește nemțește, pentru Ungaria este un adevăr. Acel ce nu vorbește, cel puțin pricepe. Din toate acestea a urmat un amestec de gust la clasa numită inteligentă a poporului maghiar. Ear gustul amestecat este identic cu lipsa de gust.

O frază, cu care timpurile ticăloase se scusă, este aceea că nu toate timpurile produc oameni de geniu. Da, este adevăr că nu toate timpurile produc geniuri: timpurile proaste produc proști.

Am arătat, că poporul maghiar propriu zis, produce foarte puțin; astfel funcționarii, clasa la care mai ales curge prisosul din popor, singura clasă de oameni inteligenți maghiari,

poate să dea foarte puțin pentru susținerea artei și științelor. Clasa de mijloc este amestecată și cu mult mai nedesvoltată decât ca ea să poată precumpeni. Bogățiile sunt adunate în mânele aristocraților și a celor din clasa de mijloc care se ocupă cu lucrarea economică precum: bancheri, comercianți și antreprenori, toți oameni parte germani, parte germanizați. Astfel, dezvoltării etice a poporului maghiar îi lipsește condițiunea primordială; cum s'ar zice cu un termen comun, punga publicului.

Dar fie un public ori cât de bogat, dezvoltarea etică stagnează, dacă acel public nu-și dă banii pentru câștigarea de plăceri sufletești. Țansă a-și da, ori a nu-și da banii, depinde de la gustul său.

Singurul filosoful e acela, care nu este determinat prin public, ci prin vremea în care trăiește. Evenimentele mari, ear nu crierii omului nasc gândirile mari: gândirea lumii este un șir de consecvențe, ce se urmează în timpuri anumite: geniul este numai mediul, prin care aceste consecvențe pășesc în gândirea oamenilor. Dar prin crierii unui mitocan nici când nu se vor manifesta asemenea gândiri. Pentru pășirea în viață a unui adevăr mare se cer dar două împrejurări: un om înțelept, și un șir de întâmplări însemnate. Omul se găsește totdeauna; întâmplările lipsesc adese ori. Nu-i va veni nimenui în minte să zică că Schopenhauer, dacă el ar fi trăit înainte de Kant ar fi cugetat, precum a cugetat în urma lui Kant, ori că Rousseau, trăind în vremea lui Schopenhauer, ar fi scris asupra contractului social. Dar în toate vremile atât Rousseau, cât și Schopenhauer ar fi fost oameni înțelepți. Tocmai țănsă pentru că

filosofii n'au a face cu publicul, ei mor de foame și totuși fac filosofie. Cu totul altfel oamenii care caută formele frumoase. Din deosebite motive publicul domnește asupra acestora. Adevărul este mai mult absolut; frumosul depinde mai mult de la gust.

La poporul maghiar înainte de toate, oamenii care ar avea să lucreze întru căutarea frumosului, sunt în cea mai mare parte, crescuți în străinătate. Gustul lor este mai mult, ori mai puțin, amestecat, stricat, germanizat. Prin asta se slăbește puterea producătoare de oare ce nime nu poate fi ceea ce nu este.

Dar fie geniul format în străinătate: semnul adevăratei genialități este tocmai păstrarea individualității originale. De loc ce el pășește în țara sa, el își capătă purcederea sa firească, numai dacă poate să intre într'un mediu sănătos. În Ungaria publicul în partea sa cea mare, este compus din germanizați: deci așa numita inteligență maghiară cetește mai mult nemțește decât ungurește. De asemenea și produsele originale (?) nu sunt gustate decât dacă ele sunt scrise într'o limbă maghiară nemțită și după un gust curat german. Dar mai bun trebuie să fie aceea ce neamțul produce nemțește, decât aceea ce maghiarul cârpește pe nemție. În astfel de împrejurări geniul maghiar trebuie să peară. Un popor cu gust străin nu poate să desvolte o artă națională.

Precum este publicul, astfel trebuie să fie și clasa artiștilor. Vedem strălucind câte-va nume bătrâne, oameni formați încă înainte de 1848: Arany, Iokay și alții—puțini. Generația proaspătă este formată din judani și nemți maghiarizați, oamenii ce produc după gust german. Alături șu nemții maghiarizați, maghiarii germanizați trebuiesc să peară, căci neamțul are

numai să invețe o limbă, eară maghiarul se luptă cu un întreg sistem de gândire.

În special asupra fie cărui ram al artei, află de prisos a vorbi; caracteristica în deosebte este aceea expusă: o puternică pornire spre germanizare. Ea nu numai este, ea trebuie să fie astfel; în șirul întâmplărilor, ea nu poate să fie alta! Geniul cel mare al poporului: Széchenyi a prevăzut-o și a nebunit.

Am văzut mai sus, în care grad poporul român este în stare să se transpună în o lume ideală. El are un gust propriu, care hotărăște asupra direcției lucrării sale sufletești. Ori ce dezvoltare etică, care nu urmează din acest temei, care se potrivește cu un alt gust, care este rezultată din o lucrare în altă direcție, este ori cum, numai română nu.

Mișcarea spre bine în viața noastră etică să începe de loc după isgonirea fanarioților din țerile române. Dar, în toate vremile, această mișcare a fost lipsită de un sprijin destul de puternic.

În Ardeal, parte în urma inriuvirilor străine, parte pentru urmarea direcției latine, ori ce dezvoltare mai însemnată a fost peste puțință. *Bojincă* și *Țichindeal* a fost necunoscuți chiar și în viața lor; ear despre *Sinkay* vorbesc mai mult acei care nu-l cunosc. Mureșan a perit în arhivul comitatens. *Literații* noștri moderni... dar! literați, de oare ce nu scriu cu potcoave, ci cu litere latine.—Pe scurt un public sarac, fără gust și niște scriitori impiuși spre o direcție străină, nici când nu vor pute să fie factori pentru o dezvoltare etică. De la *Bojincă*, *Țichindeal* și *Sinkay*, românii ardeleni a mers înapoi.

În țerile române împrejurările au fost altele.

Era o clasă de oameni mai mult ori mai puțin bogați: boerimea. Inriuririle străine erau mai indirecte, deci gustul mai neamestecat. Astfel în timpurile revoluțiunii grecești se începe o înceată mișcare literară: câți-va oameni încep să scrie simplu, fără pretenție, și câte-va familii boerești încep să cetească și să plătească munca sufletească. Se desvêlește o literatură primitivă, dar națională în deplină putere a cuvântului, națională nu în materie, ci în formă, în gust. Desvoltarea merge astfel până în vremele lui C. Negruzzi, Eliad, Bolintineanu și Alexandri.

După anul 1840, boerii români încep a-și crește copii în străinătate. Câți-va ardeleni împortă și în țerile române direcția latină. Pe la anii 1843—48 junii crescuți în străinătate sosesc a casă aducând cu sine idei nouă, idei mari de cultură, dar și un gust străin. Urmare: confusie în gust, confusie în direcțiile de urmat în lucrarea sufletească, confusie în viața politică, o totală confusie socială și revoluțiunea de la 1848.

După anul 1848 generațiunea nouă, formată în atmosfera liberală a Franciei se ridică la suprafața vieții și inaugurează o goană contra boerilor. Boerii se instrăinează de câtră popor; dispar în vechea lor formă: desvoltarea etică se lipsește de condiția primordială a desvoltării sale.

În această confusie socială oamenii își perd capul: Eliad, Bolintineanu și alții cad în direcția francezo-latină, și devin în valoarea lor etică, trecători. Vedem oameni ce azi strălucesc, ear mâne sunt uitați. Ce toată zioa, viața pășea într'o nouă fasă.

Intr'o asemenea confusie socială zace și demoralizarea: când un popor și-a perdut te-

meiul vieții sale etice, el trebuie să decadă. Pe la anii 1858—1868 țerile române, România unită, este o țară, în care atât morala publică, cât și cea privată nu sunt cunoscute decât de nume. Astfel fără nici o sfială putem să zicem: epoca de la 1848 este compusă din oameni ticăloși. *Iancu*, *Mureșan*, *Eliad*, *Bolintineanu*, și alții, oameni care au fost cu destulă iubire pentru binele obștesc, au desperat, și-au perdut credința în bine și-au murit nebuni.

A fost ănsă un om puternic în suflet, geniu al poporului, care nici în aceste grele împrejurări nu s'a perdut pe sine însuși, nu a desperat, nu s'a abătut de la calea pe care a pășit: Alexandri. El s'a format în lumea mare; dar fondul sufletului său a primit țaria sa din privirea frumosului național. Poesia lui *Aleksandri* este gemene cu cea populară: tot cea gândire ridicată prin un gust format. Tocmai pentru aceea au fost vremi, când această poesie atât de română a fost negustată de câtră publicul român, care avea un gust atât de neromănesc. *Aleksandri* era izolat, disgustat, și numai fericirea aflată în sufletul său l'a scapat de la soarta contimpuranilor sei.

Ar fi pre mare cutezare, dacă am presupune o rea voință la acei ce au stat în acest restimp în fruntea vieții române; avem caractere nobile, dacă nu multe, cel puțin câte-va. Reul nu a urmat din reaoa voință a oamenilor, ci din incurcarea spiritelor. Nu în voință, ci în gândire era fundamentul reului, în lipsa de înțelegere între cei buni, în lipsa unei sincere opiniuni publice. Numai în urma lipsei de înțelegere între cei buni, au putut cei rei, partea putrezită a poporului, să se ridice la suprafață. Și nime nu vorbește mai mult

despre onestitate, decât omul neonest: tocmai in această epocă neromână și neonestă s'a făcut mai multă paradă de onestitate, naționalitate, românism, libertate ș. a. Cei rei aveau mișcare liberă; cei buni, dar slabi se stricau; ear cei remași buni, in lipsa fondului național, să indestulau cu spoeala formată din frase frumoase. Un număr foarte mic, oameni ce și-au păstrat sufletul român, văzându-se împinși in o lume străină, s'au retras din viața publică.

Productele spirituale intr'o asemenea epocă, nu pot să fie decât de-o valoare trecătoare

După anul 1868 ferberca spirituală crește cu pași răpezi. Ea in scurt timp ajunge cel mai inalt grad. Spiritele pornesc in sfârșit in patru direcțiuni: masa merge in direcția franceză; un număr foarte insemnat, in frunte cu academia din București, purcede in direcția latină; un mic numer de oameni crescuți in Germania, voește să ferească pe poporul român priu germanismu, in sfârșit câți-va oameni puțini la număr, dar puternici in suflet, se alipesc cătră Alecsandri. Această purcedere spre direcțiuni, deși deosebite dar hotărâte, este cel de 'ntăiu semn al mișcării spre bine. Viața este încă incurcată, dar ea se limpezește: o aretare de asemănat cu prefacerea negurei in nouri compacți. Mai inainte in junimea academică se naște dorința, o dorință puternică și instinctivă, ca cei buni să se unească și să lucreze intr'o singure direcție: Alecsandri cântă, deși ceva inainte de vreme:

„O umbră eroică,
Privește visul tău:
Uniți suntem in cugete,
Uniți in Dumnezeu!“

Procesul curge răpede. In toată zioa numărul celor alipiți cătră Alecsandri crește:

azi putem să zicem fără nici o rezervă: Alecsandri este centrul vieței etice a românilor. Germaniștii per, ori au perit; francejiștii ne par sarbezi; latiniștii sunt figuri ridicule: direcția română se întărește pe toată zioa. Vedem că oamenii ce stau până acuma in neimpăcată luptă, spre surprinderea tuturor, lucrează impreună. Oamenii incep intru cât-va să se priceapă; pentrucă a pășit pe un temeu comun.

Aceasta este fasa, in care astăzi se află procesul de desvoltare al României. O incontestabilă purcedere spre bine. Prè mari ilusiuni să nu ne facem ănsă: binele abia este plămădit; cea mai mică lovitură poate să isbească țara in fierberca de mai nainte. Și aici rezultatele depind de la întâmplările ce se vor urma in viitor. Nu suntem in *bine, ci am pornit* numai spre bine!

Făcând comparație intre viața etică a maghiarilor și cea a românilor, inainte de toate ni se va intipări in minte aceea, că maghiarii merg spre rău, ear românii spre bine. Dar atât una, cât și alta din aceste stări poate să fie trecătoare: comparația este a se face intre măsurile și gradurile culturai aflate la popoarele de comparat.

Cu privire la măsura culturai poporul român este fără indoeală inferior. Literatura beletristică din nainte de 1848 a maghiarilor este bogată: parte inainte, parte după 1848, s'a desvoltat mai cu samă o literatură beletristică in prosă. Atât poeții Vörösmarthy, Kisfaludi, Bajra, Petöfy și Arany, cât și prosaistii Iosika, Iokay, Degrè, Vas Gereben ș. a. au fost foarte productivi. La români ănsă, poeții au scris puțin, fiind și puțini la număr, ear din prosa beletristică abia avem inceputuri. Cu deose-

bire drama este la maghiari mai dezvoltată decât la români: numai Szigliethri a scris 101 piese, în deobște populare

Nu mai puțin înapoi sunt românii în privința istoriei naționale: noi abia avem câte-va începuturi, cronicari și compilatori. Astăzi abie se face încercarea unei istorii critice.

Despre știință aflu de prisos a vorbi: ea atât la maghiari, cât și la români nu este încă înpământenită.

Deasemenea înapoi stă poporul român și cu privire la răspândirea culturii. Poporul român îndoit atât de mare cât acel maghiar, abia are jumătate din publicul cetitor maghiar. În Ungaria sunt o mulțime de așezăminte de învățământ, douzeci și cinci de teatre, dintre care cinci bine organizate și alte așezăminte de astă natură. În România sunt începuturi de o valoare problematică

Pictura, sculptura și alte ramuri ale artei, în Ungaria sunt mai dezvoltate decât în România: însă ele nici într'un loc nu merită atenție. Musica este deopotrivă nedezvoltată.

Chiar și în anul trecut maghiarii au produs cel puțin îndoit ca românii.

Cu totul altul este raportul în privirea gradului înălțimei la care stă cultura fie cărui dintre popoarele comparate.

Poesia populară și arta populară română în deobște, scrierile lui *Alecsandri*, ceva din *Heliod*, încercările istorice ale lui *Hăjdău*, ba chiar și numai pledoariile câtorva avocați din București, privite din punctul de vedere al frumuseții și adâncii pătunderii, stau mai înalt decât ori ce scriere aflată în literatura maghiară.

Înmulțirea ori scăderea populației sunt urmări ale stărilor sociale în deobște, și în specie al a celei economice și a celei morale.

Când un popor în privința economică merge îndărăt, numărul copiilor nelegiuți crește, cifra căsătoriilor scade, se înmulțesc boalele epidemice, viața morală decade, și cifra mortalității se ridică treptat cu fie care dintre aceste împrejurări. Mortalitatea mai ales de la 30 până la 45 ani e mare.

Când intră demoralizarea în viață: oamenii sărăcesc, și urmările sunt tot acelea, cu deosebirea cumcă în acest cas, e mare mortalitatea copiilor.

Mișcarea populației maghiare ne arată tot această stare. Poporul este stors de câtră judani și nemți în privința economică: el trebuie să decadă moralmente cu atât mai mult, cu cât de altă parte dezvoltarea etică este împedecată prin înurierea germanismului. Urmare: populația scade în mod îngrozitor. Mor barbații între 30—45 ani și copii până la 5 ani. Când în holda de grâu răsare știr, grăul nu se preface în știr, ci grăul pere răsărind știr în locul lui: deasemenea și rasele să răspândesc nu atât prin asimilare, cât prin suprimarea celei mai slabe de câtră cea mai tare. Scad maghiarii: se înmulțesc germanii și judanii. Cel mai firesc proces. Pentru ca să arăt cât de răpede este scăderea poporului maghiar, însemn că cifra viețuirii sale, socotită pe 10 ani, este 14, în vreme ce aceea a Transilvaniei, unde populația deasemenea scade, este 25.

Causele acestei stărpi nu zac în lipsa de putere de viață a poporului maghiar, ci în apăsarea economică și intelectuală a poporului german asupra unei mase de abia de 4½ milioane.

La români mișcarea populațiunii este cu puțin mai favorabilă.

În anul 1872 se află în Transilvania socotindu-se și comitatele Solnoc, Zărand o parte din Bihar, comitatul Aradului până la șes, și districtul Chiorului, deci în Trnia, precum ea era la anul 1772, cu 100 ani înainte, astăzi se află la 2 milioane de români. La anul 1772, cu un secol mai înainte se aflau tot pe acest teritor 677,000 români. Astfel numărul românilor ardeleni, într'un secol s'a întregit. Nu tot în astă proporție a crescut și populația totală a țerei. În 1772 Transilvania întregă avea 1 milion 200000 locuitori. Astfel numai populația cea română a crescut: Sașii, secuii și maghiarii cel puțin stau locului. Considerând această împrejurare: numărul 25 al viețuirii, în special pentru români, este cel puțin 30 adecă mai mult decât dublul celui maghiar.

Cu deosebi de la anul 1866, deși în porțiuni mici, populația română a Transilvaniei scade, afară de districtul Năsăudului, unde stările sunt bune.

Pe câmpia Ungariei, cu deosebi în Timișana populația română scade.

În Bucovina de la anul 1777, când țara avea la 5—60,000 suflete, populația s'a înzecit. Dar aici avem să considerăm și înmulțirea prin colonisări. Azi cifrele îmi sunt necunoscute; dar în urma celor expuse este de presupus o mică scădere.

Cea mai mare scădere a populației române este în Moldova. În anul trecut populația judană a Iașilor a crescut în un număr tocmai atât de mare cât cea română a scăzut.

În întregul său, poporul român scade, dar

cifra scăderii în România se face mai mică, ear în Ardeal crește.

Causele sunt expuse mai sus.

(Va urma)

I. Slavici.

MIHAI VEREANU.

(Urmare.)

CAP. XX.

Ajunș la casă, Mihai nu simți nici o bucurie de a-și revedea familia; căci în gândul său nu era loc decât pentru iubită. El se încuie în camera sa pentru a gândi, nesupărat de nime, la fericirea revederii. Își zugrăvea scena reintâlnirii cu culorile cele mai frumoase: vedea pe Adela tremurând de emoțiune la sosirea lui, îi vedea ochii ei frumoși, arzând de plăcere și pierzându-se în ochii lui; apoi singur cu dânsa, mergând în crângul verde unde petrecuse oare așa de încântătoare și spuinđu toate gândurile ce avuse, el îi descria durerea ce simțise în timpul absenței, durere alinată de dulcea și zimbitoria ei imagine care nici un moment nu fusese întunecată în gândul lui. Și ea câte îi spunea! Cât suferise în aceste opt zile de despărțire, cât era de fericită de a-l revedea. În asemenea visuri minunate el petrecu până ce veni sara. Atunci încălecă și alergă spre via lui Balur. Cu cât se apropia, cu atât inima îi bătea mai tare; ear când de departe văzu căsuța cea albă, el se simți cuprins ca de un vitez și își oprî calul, ne mai putând înainta în fugă. Poarta ănsă, ca niciodată înainte, o găsi închisă. Aceasta îl surprinse, căci era tocmai oara la care venea el obicinuit. „Cred ei oare

că nu m'am întors încă, deși trebuia să vin de mai multe zile? Ana poate că nu vra să vadă pe nime în lipsa mea?—Cu acest gând mângâietor simțindu se mai liniștit, el se dădu jos de pe cal și bătù în poartă, întâi încet, căci își zicea că la cel mai mic vuet, trebuia să gândească iubita că este el, și să-i sară înainte, apoi, văzând cu mirare că nime nu deschide, mai tare și tot mai tare. Cu cât aștepta mai mult, cu atât mirarea se prefăcea în grijă și grija în spaimă, căci ca un fulger îl lovì ideea că poate o nenorocire s'a întâmplat. În sfârșit se auziră câte-va șoptiri în lăuntru curții și o femeie întredeschise puțin poarta, întrebând cine este.

! * — Deschide, spunc-mi ce s'a întâmplat? îi zise Mihai răpede și cu glas tremurător.

„Nu-i nime a casă. Au eșit cu toții.

— Nu s'a întâmplat nimic? spune îndată și nu mă cruța.

„Ce să se întâmple? Au eșit cu toții . . . s'au dus în oraș.

Lasă-mă să intru, vreau să aștept.

„Am poruncă a nu primi pe nime. Au să se întoarcă târziu.

Cu aceste cuvinte femeia se depărtă, poarta se închise cu șgomot după dânsa și zăvorul se trase zuruind. Vereanu rămase împietrit. „Ce însemnează aceasta? gândi el după o vreme —s'au dus, au poruncit să nu primească pe nimine—ei dar nu gândeau că pot veni? Dar pentru ce astă femeie care totdeauna se uita la mine cu bucurie când mă arătam, acum mă privește cu o figură atât de nepăsătoare? Ce s'a întâmplat în lipsa mea? — Dar sunt nebun, urmă el după o scurtă vreme, în care tot soiul de gânduri îngrijitoare se încrucișase, sunt nebun, de a vedea ceva extraordinar în

lucrurile cele mai firești. Ei sunt în oraș și se vor întoarce târziu—mâni, ah! abie mâni o voiu revedea, dar mâni soarta mea va fi hotărâtă și voiu fi fericit! El se sui earăși pe cal și merse încă odată în jurul casei și în crângul cel din apropiere unde revăzù locurile în care se primblase cu dânsa. Ce farmec în revederea lor! Nu rămăsese crângul ca însuflețit decând amundoi se prinblase pe cărările lui? Câte îi ziceau cărările, copacii! Abia târziu, când inoptase, el se hotărî a se despărți de aceste locuri iubite. Țânsă acum nu se întorcea în pripa în care venise. Calul mergea la pas și Mihai își oprea în fie care minut șiroiul bogat al gândurilor pentru a se uita dacă nu vede pe cineva viind, căci la toată clipa îi părea că aude vuetul unei trăsuri, și inima îi sărea din loc gândind că trebuie să fie ea. Țânsă totdeauna se înșelase: el nu întâlni pe nime. Ajuns în oraș, el nu luă drumul spre casa sa, și merse întâi la cea a lui Balur, unde spera, dacă nu a întrededea pe Adela, cel puțin a zări vre o lumină la fereastră, care să-i arăte că ea se află acolo. Țânsă și aici casa era cufundată în întuneric; poarta era închisă și nimic nu da cel mai mic semn de viață. El se întoarse a casă cu inima grea și grijile îl schinjuiră multă vreme până ce somnul îl acoperi cu vëlul seu alinător

În somn el se văzù cu dânsa la umbră recoroasă pe un virf de munte, de unde curgeau șiroaie limpezi în vale; ea era îmbracată în o haină de pteală aurie care se coborea de la cap de-a lungul frumosului trup și par' că el înlătura firele aurie și o atrăgea încet la pieptul seu. Atunci se deșteptă. Soarele abia resărise pe ceruri și în zadar se mai încercă, a prelungi dulcele vis închizând ochii. Vesel

el se sculă și așteptă să se urce soarele mai sus pentru a merge să o vadă, căci pentru nimic în lume nu ar fi putut aștepta sara. Când era gata să plece, cineva bătù la ușa lui. Era Victor Melini, care intră cu figura plină de îngrijire.

— Unde te gătești să mergi de dimineață? începù Melini. Remăi a casă căci vești bune nu vei afla nicăiri.

Mihai se făcù galben la față și se sprijini cu mâna de dosul unei canapele.

— Nu știu de ai aflat pân acum. Ânsë eu temëndu-mă să nu știu nimic, am venit să te väd ca să te opresc de a face poate uu pas neprecugetat. Ești inamorat, am simțit-o de mult, dar ai căzut reu. Unde așteptai simțire ai găsit calcul; ceea ce-ți părea amor, era fătărnicie.

Vezënd că Mihai îl fixa cu ochi grozavi și rătăciți, Victor urmă: väd că nù știu nimic și că îți spun cel äntëi vestea nenorocirii tale. În lipsa noastră, soarta amorului tãu s'a hotărît. Numai neprevederea unui entusiast putea să nu ia sama că intrigile îl incunjură și numai delicatëța mea vinovată m'a împiedicat a-ți împärtăși observările ce făcusem. De mult Cleopița Zuznea, femeea cea uricioasă, căuta să mărite pe Adela cu Soloiu. Ea te-a calomniat acolo multă vreme, a ridicat meritele bătrânului și ale averii sale, pân a amëjit întreaga familie. În scurt viind a casă am găsit acest bilet de invitare la nunta lor, care va avè loc chiar astăzi."

La aceste cuvinte Mihai simți ca un junghiu ascuțit ce-i intră în inimă. Ochii sei se deschiserë mai mari äncă, buzele sale se mișcau ca și cum ar fi voit să zică ceva, änsë o amëteală îl cuprinse și căzù cu fața în jos pe

canapeaoa de care se sprijinea. Melini plin de îngrijire sări să-i dea ajutor.

După o vreme, suspinuri adânci începurë a eși din pieptul lui Mihai, inima i se umflă și lacrimile îl năbușirë. Când Melini vëzù că lacrimile alinase puțin pe nenorocitul seu amic, el se puse lângă dânsul și începù cu glasul mișcat:

— Eu nu sunt om de pasiune și entuziasm, dar înțeleg ce se petrece în sufletul tãu. Ai lasat să te răpească șiroiul amorului și nu ai gândit că puținii oameni sunt care ar avè destulă simțire să poată responde la dënsul. Ai întâlnit o inimă rece în care nu ardea decât un foc meșteșugit și, plin denesocotință ai lepadat diamantul ca să alegi o peatră minciunoasă.

„Diamantul . . . șopti Mihai

— Dar, respunse Mihai. Ana era un diamant. Acum nu mai este vremea să prelungesc tainele. Eu am iubit-o, dar m'am departat de dënsa pentru tine. Am vëzut cum înfătășându-te, i ai aprins inima din care m'ai isgonit pe mine, inima cea mai nobilă ce poate fi, și ai disprețuit-o pentru o alta în care numai aparența era strălucitoare, dar simburile sec și uscat. Eu m'am mângăiat și sunt mulțămit, dar din vreme în vreme tot simt păreri de rëu, vëzënd cât de strimb merg lucrurile în lume. Ana suferë pentru tine în singurătate; tu suferi pentru Adela și aceasta după ce v'a înșelat pe amëndoi se bucură de partea pozitivă și practică a vieței. Pentru lucrurile pozitive sunt și eu, dar am cel puțin o inimă bună pe când a ei e plină de viclenie. Mângăie-te cu ideea că această femeie nu era demnă de un suflet atât de iubitor și învață deacum a vedè lu-

crurile in adevărata lor lumină. Aşa-i mer-sul lumii—cu densus trebuie să mergem şi noi.

Mihai nu înţelegea nimic din ceea ce i se spunea şi sta cu capul plecat pe piept. Victor văzându-l stând in nemişcare, il crezù resignat şi se retrase. După multă vreme, Mihai se ridică: faţa sa era palidă şi ochii stinşi ca la un om ce se scoală de pe patul morţii. El abia mai ştia ce i se spune căci mintea îi era atât de intunecată, încât nu putea cuprinde nici un gând, numai inima il durea ca şi cum o greutate mare i s'ar fi pus pe piept.

Cu incetul amintirea îi reveni şi cu dën-sa şi durerea.

„Este cu neputinţă, cu neputinţă! striga el, in cea mai mare pornire a chinului. Trebuie să fie o mistificare, sau un vis reu ce am făcut. Adela, iubita sufletului meu, tu nu mă poţi trada! Dar dacă este adevărat ceea ce mi s'a zis, o! atunci in lume nu mai este dreptate, nu mai este fericire! Atunci voiu sfarma această viaţă sarbedă şi zadarnică; mai bine moartea decât un asemenea chin! Dar nu e cu putinţă, zimbirea ei dulce, privirile ei duioase, cuvintele ei blânde, nu au putut min-ţi, inima ei e nobilă şi pură ca şi frumuseţa feţei sale—nu e cu putinţă, nu e cu putinţă!“

Cu aceste gândiri căuta să-şi aline durerea, căci o nenorocire mare şi subită nu poate intra de îndată in mintea unui om şi mai pu-ţin încă a unui suflet increzător, entusiast.

Zioa să trecù in gânduri intunecate şi când umbra serei incepu a se coborî, lui Mihai îi părù că in acea zi trăise o viaţă întreagă. Intunericul îi apesa ca o înăduşală, şi odată numai, simţi o trebuinţă atât de mare să re-sufle aer, încât cu capul neacoperit se răpezi afară şi merse tot inaintea lui fără oprire,

fără a şti unde. Abie când văzù de departe căsuţa lui Balur, el îşi dădù samă unde este. Mai mulţi servitori care vorbeau între ei de cununie, eşeau tocmai pe poartă şi se îndrep-tau spre o bisericuţă care era nu departe de crâng. Mihai îi urmă până la uşa bisericei. Auzind in lăuntru cântări, el nu cuteză să in-tre, ci se tupilă in intuneric pe lângă ziduri până la o cruce de mormânt. Indărătul ace-şteia se ascunse şi cuprins de spaimă se puse a pândi. După cât-va timp el auzi un sgo-mot: cununia se sfârşise şi lumea incepea a eşi din biserică. Un glas strigă trăsura mi-relui şi îndată o caretă frumoasă trase la uşă. Lui Mihai îi clănţeneau dinţii de frică şi o-chii se aţintirè spre uşă pentru a vedè cine va eşi acum. Soloiu cu figura veselă eşi din biserică ducend de mână pe ténëra sa soţie. A-dela cu haina albă de mireasă, impodobită cu flori de portocală, şi cu peteală bogată ce a-tërna până la pământ, era rumenă la faţă de emoţiune şi strălucea de frumuseţă. Ochiu ci privirè o clipă cu grijă imprejur, apoi mircle îi ajută să se suie in trăsură şi caii pornirè. La vederea ei Mihai simţi că inima i se dis-prinde din loc şi apăsă o mână pe dën-sa, pe când cu cealaltă se ţinea de crucea mormântului să nu cadă. Când mireasa dispăruse in trăsură şi caii pornirè, Mihai simţi că o ceaţă se lasă pe ochii soi şi capul i se intoarce: el vrù să strige, dar nu mai avù putere şi căzù fără cunoştinţă pe pământ lângă crucea de care se sprijinise. Nime nu luă sama că este cineva in cimitir, trăsurile rudelor şi invitaţilor ur-marè pe acea a mirelui şi in curènd biserică se inchise şi totul se acufundă in tăcere şi intuneric.

Când Mihai se deşteptă, Neacşa il ţinea in

brațele sale. El se uită la dânsa cu ochi plini de mirare :

— Ce vrei, ce mi-ai făcut, unde sunt?

„Ridică-te și fugi de aici! Va trece și acest pahar, viața e țesută de chinuri și de amăgiri.

— Tu ești, tu ești! strigă el către Neacșa, cu spaimă. Demone, vii să mă iei de pe această lume?

„Ba vin să te mângăiu și să te indemn spre liniște de suflet.

— Liniștea sufletului am pierdut-o, am pierdut-o! Diamantul meu furat, pierdut! O! O!

„Ridică-te și nu mai geme! Nimic nu e pierdut decât un gând fără ființă.

— Tot, tot este pierdut pentru totdeauna! strigă Mihai și simțea că pieptul seu e rupt în două.

CAP. XXI,

Nu este moment mai amar și mai grozav în viață, decât acel în care omul pentru întâia oară se vede înșelat în amorul seu, în ceea ce avea mai scump și mai mare! Ochiul cu care pân atunci vedea lumea se schimbă și tot ce îl încântase, îi apare sub o formă urită și dușmănească. Precum cel închis ce în somn visase că trăiește liber, neatârnat și fericit, când se deșteaptă, vede numai păreții întunecoși ai închisorii, tot astfel omul deșteptat prin subită desamăgire din raiul visurilor sale: împrejurul seu totul e întunecos și trist. Și dacă atunci societatea oamenilor ar aduce vre o mângăiere! Dar departe de aceasta, ea caută mai mult încă să zădărească durerea, încât singurătatea e bine venită.

Mihai fugise de societate, de părinți, de toți. La Vereni el rătăcea singur prin grădină, luptân-

du-se fără de sfârșit cu negrele sale chinuri. Imaginea iubitei îl prigonea mai mult decât ori când, căci atuncea se inflacă amorul mai mult, când nu mai are speranță. Numai gândul că Adela fusese silită de părinții ei, de a închea o însoțire pe care singură o urea, îi aducea câteodată o micșurare a suferințelor sale. Dar și așa fiind, pentru ce nici un cuvânt de scusă, sau cel puțin de înștiințare? Pentru ce atâtea asigurări de vecinic amor și atâtea îngrijire de nestatornicia lui?

„Să nu mă fi iubit ea niciodată, gândea el în sine, e cu neputință. Mâna ei tremurândă, roșata ce-i acoperea fața, privirile cele duioase nu au fost prefaceri, pân acolo nu poate minți figura omenească; dar dacă m'a iubit, i-a trecut amorul, atât de curând? Câteva zile fost-au de ajuns ca să mă șteargă din inima ei? Ah! Poate ea mă iubește încă; poate consimțământul ei, l'a dat într'un moment de pripire, de rătăcire! Și o asemenea greșală, un cuvânt furat, ar hotărî nenorocirea vecinică a două ființe care și ele au dreptul de a fi fericite pe lume! O! nedreptate a lumii!”

El nu știa cât de des omul se amăgește pe el singur, și că o fată cu inima rece, în care însă virsta au aprins dorința măritişului poate crede că iubește *barbatul*, pe când ea nu iubește decât ideea, pe care și un altul o poate realiza.

Câte odată îi venea în gând să meargă să răpească pe iubita lui de la barbat, să protesteze înaintea oamenilor că el o iubește, că este iubit de dânsa, că prin aceasta ar avea un drept mai puternic decât acel cu care o cununase. Când gândea atunci cine este acel ce i s'a preferit lui: un om în vir-

stă, egoist, care se purtase cu dănsul atât de mișelește, un om disprețuit de toți, a cărui merite se resumau în pungi de bani strinse pe socoteala altora, o ciudă grozavă îl cuprindea. Apoi ănsă, dacă își aducea a minte că acel om disprețuit de dănsul, se bucura fără entuziasm acolo, unde el abie îndrăznise să aspire, un virtuj de nebunie îi întuneca mintea și în asemenea momente ar fi voit să omoare pe amundoi ca să-și stingă ura în sângele lor. Indată după aceste momente de furie, i se depingea înaintea ochilor zilele senine prin care trecuse și viața cea liniștită și de necurmată fericire ce sperase, lacrimile îl năbușeau și multă vreme își plângea de milă.

Zilele și nopțile se urmau încet, dar durerea lui grozavă departe de a se micșura, devenea tot mai mare. Neputând să o mai suferă la Vereni, el își inchipui că schimbând locul, își va schimba și gândurile și merse în munți la Ridicata, unde spera că selbătăciunea naturii, va face un efect mai adânc asupra gândurilor sale, și-l va departa de la durerea ce-l urmărea. ănsă în zadar alerga prin munți și peste păraie, mintea lui rățăcea tot mai mult.

Intr'o noapte după lungi oare de luptă și chin, gândul la sinucidere care pân atunci fusese numai trecător, i se infătoșă cu vioșime.

„Scopul vieții mele, își zice el, este nimic. Viața imi este nu numai o sarcină, dar și de prisos, mai bine este să-i pun un capăt. Cu acest scop, el își luă pistolul și eși afară.“ Noaptea era întunecoasă și stelele sclipeau pe cer. Unde ești, Neacșo, duh al iadului, strigă el, tu care mi-ai apărut totdeauna atât de neașteptat, încât te-am crezut demonul meu

cel reu? Eși și acuma și-mi spune despre viitor fericit, dacă îți mai vine!“

Nimeni nu răspunde la glasul seu. O tăcere adâncă domnea în natură și stelele din ceruri luceau sclipind prin întunericul nopții. Câte-va amintiri din copilărie îl distraseră un moment, dar îndată reveni durerea lui mai vie decât înainte; acufundat în aceasta, gândul i se întuneca tot mai mult, încât la urmă nu avea decât o conștiință confusă de simțirile sale și arma ce avea în mână i se purtă spre inimă. În acel moment ănsă apărură la răsărit cea ăntăi rază de lumină, care ca fulgerul îi străbătură prin creeri și-l deșteptă din rățăcirea sa. Ochii i se îndreptară spre ceruri; uimit el se lăsă pe prispă casei și arma îi căzură din mână. Lumina se imprăștia tot mai mult, umbrele nopții se acufundau și soarele începură a se arăta. Vederea imbucurătoare a luminei gonise și din capul lui umbrele întunecoase ale morții și gânduri de speranță îi reveniră :

„Nu, viața mea nu e pierdută, și poate ăncă să aibă un preț pentru mine căci sunt tenăr. O! Natură frumoasă și vecinic tenără, învață-me a găsi alinare în liniștea ta măreață.“

Așa zicând, el privea cu uimire redeșterea naturii din jurul seu, pierdut în acest spectacul. Când sufletul e atins de o durere grea, momentele de mângăiere ce ne produce privirea naturii sunt scurte: ele ne arată numai că tot iubim viața, ănsă vindecarea durerii ne-o aduce numai timpul.

Un vuet de loviri de topor ce se auzea în pădurea apropiată îl deșteptă din contemplația sa. Ridicându-se el se îndreptă spre locul de unde venea vuetul, și văzură un băietan

ce tăea lemne și mai departe un bătrân ce ședea pe un trunchiu de copac. Acesta era Niță, bătrânul grădinar, care puțin timp după întoarcerea lui Mihai din străinătate, simțind că puterile sale slăbesc, se întorsese în sat la Ridicată unde era locul nașterii sale. Fața bătrânului era palidă și slabă.

— Tu ești Niță? îl întrebă Mihai. Ce faci aici în pădure așa de dimineață?

Îmi caut de celc de pe urmă, răspuse bătrânul cu liniște. Mi-a venit vechitul și săcriul încă nu mi-e gata. Ieri am mai lucrat singur la dânsul, astăzi n'am mai avut puteri și am pus pe nepotul meu să-l sfârșească. Zioa de astăzi voi mai vedea-o, dar alta nu-mi mai este dată.

Lui Mihai îi trecu un fior la aceste cuvinte.

„Te înșeli, uncheșule, zise el, ești încă tare și sănătos. Alungă asemenea gânduri și mergi de te odihnește

— Dar, dar, urmă bătrânul, mă voi odihni în curând. Când va fi să cadă noaptea, atunci mă voi pune și eu pe odihnă. Așa-i, așa-i. Am trăit mult peastă lume; zioa mea a fost să fie mei lungă decât a mulți oameni, trebuie să-mi vie și noaptea odihnei. Ia, când va începe sfântul soare să se plece, mă voi culca, voi aprinde luminărica asta și când se va stinge ea, mă voi stinge și eu. Am pus toate la cale: groapa mi-e săpată, săcriul lucrat, lumina și colacul sunt gătite. Popei i-am zis să vie pe după amiază, numai capacul ista trebuie să-l isprăvească fecăul și nici el nu mai are mult.

Când vorbea așa, figura bătrânului era liniștită și chiar avea o expresiune de veselie, la care Mihai se uita cu mirare.

„Vorbești cu liniște de moarte, uncheșule; nu-ți însufă ea nici o grijă?

— Odinioară când eram mai tînăr imi era și mie frică de dânsa, acum nu. De departe lucrurile par mai rele, de aproape ele nu sparie.

„Dar ce ne așteaptă pe urmă . . .

— Ce a să ne aștepte? . . . Ce-a fost și mai înainte. Ia, ni s'a părut c'am fost o vreme în viață ș'apoi nu ne se mai pare.

Băietanul sfârșise, și puse lemnele tăiete pe umăr. Bătrânul se sculă cu greu de pe trunchiul seu, așa încât Mihai se duse să-l sprijine și toți trei se îndreptară spre sat. Ajungând la căsuța bătrânului, Mihai găsi totul pregătit pentru momentul de pe urmă. La vederea acestor pregătiri, cuprins de simțiri fioroase, el se depărtă. Bătrânul îi întinse mâna și-i zise cu glas stins: Fie-ți inima bună și cugetul liniștit.

Contrastul între pregătirile de moarte a căror privire infiorau, și liniștea veselă a bătrânului, îl impresionase adânc: Nu poate fi moartea ceva atât de spăimântător, gândea el, dacă acest om se pleacă voinței ei cu atâta liniște. Și el a fost tînăr ca mine, și a sperat și cu toate aceste părăsește viața cu mulțămire. E ce țin eu atâta la dânsa? Ce poate ea deacum să-mi mai aducă, de mi-e frică a o părăsi? Nu speranța în fericire, ci frica de moarte m'a oprit de a tăie firul vieții! Sunt un mișel! Toate argumentele cu care căutam să mă conving că trebuie să mai trăiesc, pentru a nu face să sufere părinții și sora, sunt minciuni care mi le spuneam, simțesc în mine că adevărata cauză pentru care nu îndrăznesc a părăsi viața, este frica: mă credeam om cu inimă și nu sunt decât un mișel. Nu!

Nu am meritat o fericire in viață, fiindcă țin pre mult la dēnsa. Numai cānd aș fi știut să o părăsesc, aș avē dreptul de a mă tângui de nedreptatea soartei. Și poate murind, aș face-o și pe dēnsa să sufere, să o cuprindă și muncească muștrările cugetului, să vadă căt am iubit-o și să se infricoșeze de fapta ei! Dar dacā ar auzi de moartea mea cu sānge rece sau de n'ar ști pentru ce m'am lovit? și oare nu va veni o vreme in care să nu o mai iubesc și să găsesc mângāiere in amorul alteia, a Anei, a acestei blānde ființe pe care am necunoscut-o și care acum poate suferi pentru mine, aceea ce sufēr eu pentru alta!—Cu aceste gânduri se luptā toată zioa. Ear cānd soarele apuse, fără voie se simți impins să meargā din nou să vadă pe bătrānul de la care luase remas bun și se indreptā spre cāsuța lui.

Bāietanul ce intovărășise pe bătrān in pădure, ședea impreună cu o femeie ce Mihai nu vēzuse niciodată, aproape de casā, la pāmēt, lāngā un foc și invērtea mamaliga dintr'un ceavn. Mihai trecu pe lāngā dēnșii, fără a-i intrebā de bătrān și intrā in curte. Bētrānul murise. Trupul era așezat in săcriul care sta pe prispa casei, și lumina de cearā ce-i pusese in mână tot ardea āncā. Mihai se uitā multā vreme la figura seninā a mortului, apoi se depārtā incet și cu capul plecat.

Pentru ce, privind fața liniștitā a unui mort, nu ne se comunicā și noue liniștea lui? Pentru ce ne depārtām cu plăcere de la figura moartā și privim cu incāntare natura vie ce ne incunjurā?

(Va urma)

Iacob Negruzzi.

POESII.

TACI, . .

„Taci!“ șoptește juna mumā
Copilașului, ce plānge,
Și cu 'n deget ridicat
Spre fereastr'au arētat.

„Vezi, acum e noapte neagrā,
Glasuri tainice șoptesc,
Și pe-afarā āmblā smei
Dupā copilașii rei.

Pe cei buni ēi lasā 'n pace,
De ei nu se pot lega;
Cāci pe dēnșii ēi pāzesc
Āngerii care-i iubesc.

Dar de tine, zēul mi-e teamā,
C'or veni și te-or lua;
Cāci acum, de cānd ești rēu,
S'a dus āngerașul tēu.

De-ai vedē tu smeli, dragā,
Cāt sunt ei de spāimātoși,
Cu dinți lungi, cu ochi de foc,
Tu te-ai face bun pe loc!“

Copilul ascultā, tace,
Lāngā sin capu-și ascunde,
Și incet apoi șoptește:
Āngerul ear mă pāzește?

NU-MI PLACE, . .

Nu-mi place cānd e zioa seninā, strālucitā,
Și pintre frunze trece zēfirul tainic, blānd;

Când toate-s fericite, când paserile cântă,
Și pace, pace-adâncă domnește pe pământ.

Furtuna-mi este mie ce-i liniște la alții;
Când nouri umplu cerul și tună și trăsesc,
Când urlă vântu 'n codri și arborii se sfarmă,
Atunci mă simt în mine, atunci simt că trăesc!

Pe mare-atunci m'aș duce; într'o luntre nșoară
De valuri aruncată, eu nu m'ași îngrozi.
Numai unde-i pericol și vuet și mișcare,
Acolo e viața, acolo pot iubi!

Matilda Cugler.

D. Timoteiu Cipariu și Dicționarul cu sintaxa Societății Academice.

Societatea Academică își termină ședințele acestui an în 30 Aug. D. Maxim secretarul ei general, resumând lucrările sesiunii espirate, ne arată, că până acum „au eșit la lumină” 75 coale din dicționarul și 15 coale din glosarul Academiei, ear că pentru partea sintactică a gramaticii neprezentându-se nici o lucrare, s'a republicat concurs cu termen de 3 ani și cu premiu 10,000 lei noi. Societatea a mai publicat, res-republicat, concursuri pentru traducerea lui *Titus-Livius*, *Sallustius*, și pentru câte-va studii geologice și chimice, a mai premiat o traducere a lui *Caesar, de bello civili* cu 1,200 lei noi, un tractat al d-lui Dr. Szabo despre flora județului Iasi cu 600 lei, și a primit o adresă a d-nului Constantin Năsturel Herescu, prin care acesta îi împărtășește însemnata donațiune a jumătății venitului din moșiile Năsturelului și Satul-

Nou, ce a făcut-o Societății prin un codicil al testamentului său din 20 August 1873.

D. Herescu este încă în viață. Publicarea unei donațiuni testamentare de această natură până când trăește încă testatorul, este un fapt neobicinuit, ear unic în felul său este discursul public și solemn, cu care Societatea Academică prin gura d-lui Sion ia act de acest codicil. Doue, trei cuvinte ale unui testator scrise mai pe urmă au puterea de a restitui dispozițiunile anterioare, și a reduce toate elogiurile solemne pronunțate în favoarea acestora la un platonism de admirabilă abnegațiune. Noi însă nu ne indoim de statornicia d-nului Herescu întru dorințele d-sale codicilate și îl felicităm de spiritul ce l'a avut, de a gusta încă în viață parfumul laudelor cuvenite mortului testator.

Remâne în toate aceste întrebarea importantă: în ce stare se află dicționarul Academiei și concursul sintaxei?

Se știe că sistemul limbistic și ortografic din primele fascicule ale dicționarului, elaborate de d-nii Laurian și Maxim, este combătut de cea mai mare parte a scriitorilor Români. Și în coloanele acestei reviste au apărut multe observări critice în contră-le. Pe de altă parte d. Petru Grădișteanu răspunzând unui articol al d-lui Schuchardt din *Romania*, observă cu drept cuvânt, că autoritatea ce o atribuie d. Schuchardt dicționarului Academiei, este inchipuită și constată că mai toată publicistica română nu se ține de limba și ortografia lui.

Până acum se credea însă de mulți, că dicționarul reprezintă cel puțin ideile d-nului Cipariu, și că în controversa literară dintre fonetiști și etimologiști este consecuent în

partea eminentului reprezentat al acestor din urmă, și adversar al nostru.

Credința e greșită. D. Cipariu și-a luat însuși sarcina de a desamăgi publicul, și eată cum se exprimă în *Archivul pentru filologia și istoria* încă din 25 Noemvrie a anului trecut :

Societatea Academică din București și-a croit, precum se știe, o sistemă provisorie de ortografie, care o oserbează în Analele societății și în Dicționarul și Glosarul seu. . . .

De *Sintactica* limbei românești, am atins și în numărul trecut, și suntem curioși a vedea de vom trăi, dacă acum cu *trei* premii se va câștiga mai mult, decât mai înainte cu unul, ales că cele *doue* mai noue, sunt mai *mici* decât cel vechiu unul.

Nu știm, dacă vre un filolog român, nedependente în convicțiunile sale, se va rezolva, a lucra un op literar după o muștră detaliată (chablon), croită de alții, fie chiar și de o Academie, — și încă cu condițiuni mai neposibile.

Poate că era mai cu scop, a propune în concurs compunerea unei *Sintactice* românești preste tot, și a lasa în voia concurenților a o compune după convicțiunile lor, — ear Academia numai să censureze, în cât și care sunt bine sau reu lucrate.

De exemplu, pentru limbele moarte sau străine, pricepem prea bine, că în gramatică toate regulile, încă și excepțiunile, să fie demonstrate sau probate cu exemple *numeroase* și *clasice*.

Dar în limea românească care sunt *Clasici*, sau cu vorbele programei: care sunt *scriitorii cei mai buni vechi și noi*? Unde să-i aflăm catalogați, pentruca să nu riscăm a cita neclasici?

Concurenții în fapt pot să-și formeze inșiși un atare catalog, dar unde e garanția că l'a nimerit bine după intențiunea programei, și că censorii academici il vor admite fără contestațiune?

Trecă pentru scriitorii *vechi*, — ei nu vor reclama de sigur. Dar cei *noi*? Nu cum-va unii din aceștia sunt încă în viață, și poate că chiar

în sinul Academiei? Și dacă din întâmplare unul sau mai mulți din censorii academici, care au pretențiunea de a se numera între clasici, ar fi trecuți cu vederea în catalogul concurenților, ce s'ar alege din tot operatul lor? Pericolul în tot cazul e mare, — pentruca *oameni* suntem cu toții, chiar și censorii academiei.

De altă parte, necesitatea de a demonstra fie care regulă și excepțiune cu exemple *numeroase*, în limba românească poate avea loc, când regula sau excepțiunea e mai rară, veche, sau chiar neusitată *astăzi*, în care cas demonstrațiunea cu exemple cât se poate de numeroase și nedisputabile, e de prima detorință a autorului.

Dar când regulile și excepțiunile sunt încă vie și usitate la tot românul, la ce atâte exemple numeroase? când *un* mic și simplu exemplu, e destul, nu spre a demonstra regula și excepțiunea ci spre a prezenta lectorilor că într'un specul și în concreto, ceea ce în regulă sau în excepțiune se propune ca teorie și în abstracto; în cât ori care român, care știe românește, văzând exemplul, numai decât recunoaște adevărul regulii sau excepțiunii, și nu mai are necesitate de alte exemple numeroase și clasice.

Alta este, când nu scrim gramatica pentru români și adulți, ci pentru străini și prunci, căroro limbă încă nu e cunoscută bine sau de tot, ci chiar acum li se dă ocaziune mai întâi de a o învăța; — și în acest cas exemplele multe sunt nu numai utili, ci chiar și necesare, pentruca să poată învăța cât mai exact usul limbei românești.

Cu toate astea, Societatea academică sau compunătorul programei, poate să-și albă rațiunile sale punând condițiunile indicate, dar editorul acestei foi nu sunt cunoscute, de 5—6 ani neputând lua parte la lucrările Societății. De aceea, cele zise valeant, quantum valere possunt, și nu am voea, fiind membru Academiei, a mă strica pentru o programă cu Academia. Cine știe dacă nu vom concura și noi.

Tot Academia română se ocupă serios și cu elaborarea unui *Dicționar*, care până acum a eșit în șapte fascicule, de la A până la *Cas*, și a unui *Glosar*, din care până acum apărure pe

cât știm, *trei* fascicule, de la A până la *Escorta*.

De dicționar, până când încă era numai in proiect, tractasem mai de mult in această foaie unde se poate vedea. Dar astăzi opul este in execuțiune, și acum ne restringem in oserbațiunile noastre numai la cele ce se văd.

După forma, in care se execută aceste două opere, înainte de toate bate la ochi mulțimea, *steluțelor* pe toate paginile dicționarului, care însemnează, că vorbele *stelate* încă nu sunt usitate la români, de loc, sau numai in parte, ci care au să fie usitate de aici înainte.

Noi încă credem, și sperăm, că multe din acele vorbe se vor adopta in limba românească, precum unele, mare parte s'au și adoptat in scrierile literațiilor noștri.

Dar ânsă sunt și altele, și încă foarte multe, de care nici credem, nici sperăm, că vor fi cândva adoptate;—unele, care nici nu am dori să fie adoptate, și am putea cita o mulțime, pe care nici forma nu le recomandă, nici necesitatea nu credem că le va recomanda oare când.

Dar ce vor zice și erudiții altor națiuni, încă și cei mai amici, care ne cunosc limba, vezând in Dicționarul Academiei noastre miile de vorbe stelate și nestelate, de care numai literații moderni se servesc, și altele încă și mai multe de care nici literatura modernă nu știe nimica. Un dicționar, ca al Academiei noastre este numai pentru venitor, ear pentru presente și trecut, adecă pentru istoricul limbei, are puțină însemnătate,—și nu știm, dacă oare care altă națiune mai poate arăta un asemenea op, in care limba venitorului să fie decretată apriori, și limba istorică să fie in atare disproporțiune cu limba venitorului.

Dicționarele altor națiuni sunt fără excepțiune scrise pe basă istorică, și după acest principiu cuprind numai și numai vorbele, frasele, și semnificațiunile, când-va usitate in limbă, încă nici pe aceste toate, ci cu alegere după considerațiuni speciale, adevărite sau false, tot una.

Toate limbele, pe zi ce merge, se inavuțesc, după necesitățile, ce se nasc și se înmulțesc din zi in zi. Asta e in natura lucrului. De aceea ânsă nici o națiune nu-și croește vocabularele

a priori, ci așteaptă, ca mai ântău să apară necesitățile și să formeze nouă vorbe care recepându-se in usul comun, in urmă pot să fie introduse și in marele depository al limbei, ce-i zic dicționar.

De aceea, nici nu este, nici poate să fie, nici un dicționar complet al limbelor vie, pentrucă usul nu e constant, ci mereu se schimbă și variază, după zisa lui Horațiu: *Multa renascentur, quae sunt in honore vocabula etc.*

Dar pentru noi este și alt moment de mare însemnătate, adecă: *verificarea vorbelor române de origine istorică română*, care fac simburul limbei in materie și formă, și care singure sunt in stare a demonstra, că *limba românească e română*.

Erudiții străini filologi, numai pe acestea le iau in considerațiune. *Diez* in gramatică și dicționar numai la aceste reflectează,—și *Cihac* in dicționarul românesc numai pe acestea le infiră, Ear de neologismii limbei moderne, cine să se mai și intereseze?

E adevăr, că limba românească, câtă ne-a rămas până in present, e foarte scurtă, și nu e destulă, pentru nici o parte a vieții literare, artistice și sociale; și necesitatea este invederată de a ne înmulți spresiunile, in proporțiunea in care se înmulțesc și ideile.

Asta se întâmplă azi la noi, și s'a întâmplat mai de mult și la alte popoare cu limba romană; și nimine nu este in drept, de a ne infrunta pentru asemenea procedură. Până aici suntem tari, și obligațiunea fie căruia literat, artist etc., este a se nevoi din reputeri, intru aflarea și defigerea terminilor și vorbelor apte in sfera literară, artistică etc., a lor.

Încă și a scrie vocabulare speciale, pentru usul special, precum se face și la alte națiuni încă mai avute decât a noastră, nu numai e util, ci chiar și necesar pentru noi.

Ânsă intre vocabulare de astă natură, și intre dicționare ales academice, diferența și distanța e cât cerul și pământul, și nu credem a fi er-tat ale confunda una cu alta.

Mai ântăi să se popularizeze, și așa zicând

să se *coacă* vorbele, frasele și însemnările noue în usul limbei,—apoi să intre în dicționar.

De *Glosar*, încă mai puțin de oserbat, decât că nu am putut afla de multe ori rațiunea, pentru care unele vorbe străine (neromâne) s'au trecut în dicționar, ear altele de origine română s'au lepadat din glosar.

LA CATI-VA AUTORI CONTEMPORANI.

(*Satiră*).

Adesa prin putere unită se'mplinește
O faptă ce pe *unul* îl sfarmă și sdrobește.
Țiind de-aceasta samă, Voi, într'o dimineată
De blândă primavară, când spre o nouă viață
Renaște 'ntreaga fire, v'ați zis cu infocare:
Ce pierdem timpul nostru în stearpă izolare?
Să ne unim cu toții, să facem, să lucrăm
Ca nume și onoare și noi să câștigăm,
Căci este trist când anii puterii au ajuns
Să fie-al nostru nume în negură ascuns.
De-aceea uitând astăzi a noastre desbinări
Și yechi neînțelegeri și lupte și ocări,
Hai! camarazi la lucru, la scrieri literare
Căci astea dintre toate par cele mai ușoare!
Așa se născu foaea—ce nu vreu să numesc
Căci numele îl știe poporul Românesc.
Dar dacă mi-ați da voie, modest aș întreba
(Nevrënd iutru nimica s'ating pe cineva)
Puterile unite, ori cât de numeroase
Pot în lucrarea minții s'aducă mari foloase?
De sigur *brațe* multe ușor pot ridica
O sarcină ce unul n'o poate nici mișca,
Dar goale, cât de multe și frase și cuvinte
Pot să compuie oare o pagină cu minte?
Barbați... naivi, în număr cât or voi de greu,
(Nu fac aici aluși, ferească Dumnezeu!
Ci fac precum mulți alții o simplă teorie
Care fiind ertată ori cui, imi e și mie.)
Zic dar, când minți... naive mai multe s'ar uni
Comuna sărăcie ce poate întocmi? —
Mai bine e atuncea, de mii de ori mai bine

Să stee fie care deoparte, pentru sine
Căci poate să remăie în samă nebagat,
Din visul seu poetic de nimeni deșteptat.
Dar când în număr mare cu toții întruniți,
Cu sgomot vin și strigă: cetiți-ne, cetiți!
Și publicul s'adună, cetește și... suspină
Vezënd a lor produceri, atunci cine-i de vină?
Căci publicul e mare, intr'ensul sunt barbați
Ce, neputënd să lese naivi necriticați
Dau golul lor pe față, crud, fără de cruțare....
Dar simt aici nevoia a face-o comparare.
În timpuri liniștite, când țara e în pace
Neguțitorul lacom își vinde și disface
Din marfă pe cât poate și cu folos lucrează
O bună parte-a zilei, apoi când inserează
Nevasta și copiii în jurul seu adună
Le spune de câștiguri, e plin de voe bună
Și nici nu se gândeste la grije și nevoi.
Deodată ănsă sună un buciun de resboiu,
O spaimă se lățește și mii de luptători
Aleargă să respingă pe cei năvălitori,
Chiar omul cel mai pacinic incinge-atunci o armă,—
Prin aer sboară boambe și casele se darmă
Și totul e în flacări... ear bietul negustor
Privește-a sa ruină cu ochiu lăcrămător
Și blastemă resboiul grozav și stricăcios:
În chinul seu nu vede că-i reu trebuincios,
Că'n focul ce orașe și oameni prăpădește
Spre o mai bună viață poporu 'ntinerește.—
Așa, naiv autorul prin scrieri ar dori
De nu folos, dar laudă să poată dobândi,
S'audă că în public de densusul se vorbește
Ș'a lui învățatură de toți se prețuește.
Când eată vine-un critic, ca din senin furtună,
Ș'incepe să arete că scrierea nu-i bună,
Că chiar nu știe carte acel pretins autor
Ș'a vrut să 'nșele-un public pre lesne crezător.
Cum să nu strige-atuncea autorul furios
Că criticul acesta-i un om periculos
Care-și tradează țara, hulește cele sfinte!....
Căci el simțește numai durerea sa fierbinte
Nu vede că săgeata ce-n inimă-l lovește
Îndreaptă pe mulți alții și tuturor prieste,

. : . . .
O Voi! Da ce curmat-ați tăcerea cea de aur,
De ce cu lăcomie coronele de laur

C'o mână imprudentă a smulge a-ți voit
 Și liniștea trecută astfel ați risipit?
 Ilustrule profesor, ce demon, care toane
 Te-au indemnat a scoate din vechile cartoane
 Acele mici notițe din măneci scuturate
 Când tînăr erai încă și fără de păcate?
 Fiind cetite numai pe bancele scolare
 Puteau să treacă încă a tale comentare,
 Căci junele din școală nu critică, ascultă
 Și ia de bună, poate, învățătura multă
 Ce pare-a fi ascunsă în frazele 'ngâmfate
 Cu o figură gravă de dascal declamate.
 Dar și pe noi barbații ai vra să ne-amețești
 Cu sute de citate și nume spaniolești?
 Credeai c'asupra noastră acele frase goale
 Și declamări usate ș'alusii actuale
 Vor face vreodată efectul de știință?
 Ilustrule profesor răspunde 'n conștiință!—
 Și tu la pînă albite, care scrieai odată
 O limbă nepocită, română și curată,
 Un stil, nu nalt și măndru, dar nepretențios,
 Cum te-au atras pe tine virtețul furios
 A cestor strică-limbă? Cum ai alunecat
 Să te incurci bătrâne în stilul lor umflat,
 Cum ai putut acuma, vrînd să îndrepti, strica
 Aceea ce 'nainte scris binișor era,
 Incît vechiul Conachi pe care l'ai descris
 Nimica n'ar pricepe din cele ce ai zis?—
 Și tu ce-acum în vîrsta cea matur'ai venit,
 Ce friguri literare prin vine ai simțit
 De lași advocatura cu ale ei foloase
 Ca să 'ntonezi pe liră cîntări melodioase?
 Mi-e frică, dar, mi-e frică să nu te-aud, o Petre!
 La curți și tribunale pledând în hexametre
 Cum Dositeiu bătrînul sciea obicinuit,
 Incît judecătorul în lacrimi și uimit
 După cîntarea-ți dulce dreptatea va imparte
 E-ar nu după cum zice a legii aspră carte.

.
 Dar nu-i un sacrilegiu și nu-i impertinent
 Și me ating de oameni cu-asecene talent,
 De oameni ce-au zis singuri, cu ton hotărîtor,
 (Incît a zice altfel e pre cutezător)
 C'au omorit în scrieri de căte-va mici file
 A altora grea muncă de șapte ani de zile?
 Și cine sunt eu oare? Un om ce ponigresc

Tot ce e patriotic, tot ce e românesc,
 Un ignorant, un suflet pierdut și rătăcit
 Un vînzător al țerei, un biet cosmopolit!
 Ertare dar, ertare! Retrag tot ce am zis
 Talent aveți cu toții, frumos e tot ce-ați scris.
 Ilustrule profesor, cu geniu 'nalt și mare
 Grozav sunt de profunde a tale comentare.
 E drept ce-ai spus: bătrînul boier Miron Costin
 Conclusia științei moderne pe deplin
 Nu numai c'a simțit-o, dar a întrevăzut
 Că va veni odată un dascal priceput
 Ce 'mprumutând un nume de chronicar vestit,
 Va ști ca să distese Costin ce a simțit,
 Ba chiar va da pe față adănci tainele sale:
 Costin cum se plecaseră partidei liberale
 Ce-abie după lungi veacuri va fi înființată;
 Cum constituțiunea de el a fost visată,
 Și cum în fond istoric alătura va fi
 Cu Bukle, Guizot, Draper, Cantu și Thiéry!—
 Visternicul Candescu asemenea va sta
 Ca un model de viață română, și Dumas
 De-ar vra încă odată a scri pe muschetari
 Aici ar găsi tipuri de cai și armasari.—
 Astfel a voastre scrieri mergînd din mână 'n mână
 Vor rămîne eterne în patria Română,
 Și dacă după veacuri să fie cu puțință
 Să părăsiți odată eterna locuință
 Și să veniți în lume pe două sau trei oare,
 Atunci ați vedea țara cea recunoscătoare.
 Cum voue tuturoră v'a înălțat statue
 Intr'un gigantic templu zidit de Cimabue.

Iacob Negruzzi.

PRELECȚIUNILE POPULARE

ținute de Societatea „Junimea.”

(Urmare și sfîrșit)

În prelecția a opta *D. Pogor* vorbi despre artă și dezvoltă cum tendința după forme superioare naturii este esențială omului, care devine prin aceasta un creator de a doua mână, producător de lucruri și inchipuiri ce, dacă nu au realitatea naturii, o întrec prin

farmecul ce le acopere, astfel că ele par ca inspirație a unei lumi superioare, ca noue emanări ale puterii plăsmuitoare, nu deadreptul ci prin mintea omenească. În lupta sa cu natura, omul avuse de parcurs două stadii: întâiul, lupta cu sistema cea din afară, al doilea, lupta cu propria sa ființă, cu neajunsurile inadins sădite în ființa sa, pentruca prin puțința dată totodată omului de a le îndepărta, el prin un neîncetat progres să pășească spre o ținută nemărginită.

Arta, cu magicele ei figuri, fie acele ce se infățișau ochiului, fie acele ce pătrundeau în minte, fie în fine prin legănarea sufletului în undulațiunile tonului, fu unul din cele mai puternice mijloace de luptă și învingere a naturii selbetece în om, și înălțarea lui pe treapta umanității. Din timpurile cele mai vechi, și la popoarele cele mai neculte se găsesc urme de artă, dacă nu în altă ceva, cel puțin în împodobirea corpului, în salturi și în cânt.

Arta a ridicat pe om neconținut mai sus. Cum se produceau obiectele ei, deindată omul simțind iuriurirea lor, se înălța în propria lui minte, și această încredere în ființa lui pe care o izvorea de asemenea încântări îl apropia tot mai mult de sine—adecă de om, de idealul omenesc—și-l îndepărta din natura din care eșise tot așa de necioplit ca și celelalte animale.

După o expunere istorică în care d. Pogor demonștră acest șir de idei, d-sa încheie prin o dorință ca arta să fie și înviitor un tot așa de puternic instrument cum a fost în trecut.

În ultima prelegere ținută de D. *Maiiorescu* se trată despre știință și morală din punctul de vedere al luptei omului cu natura.

Mintea noastră este un organ de o putere extraordinară și necalculabilă, dar nu de la început și nu fără o lungă pregătire. În copilărie ea este saracă, lipsită de imagini, și de puterea a le uni în cugetări. D. *Maiiorescu* dezvoltă pe larg cum mintea procede încet la formarea tesaurului său interior și la întărirea puterilor de combinare a acestor elemente interioare, la întărirea judecăței și a cugetărei. Dar întru cât mintea se oprește aici ea rămâne mai mult pentru dănsul o oglindă a lumii din afară, pentru alții o oglindă a propriei sale ființe, fără a deveni o armă în contra naturii. Ea devine aceasta când lunga experiență formulează în om cugetări nestrămutate, idei sigure despre fenomene ce se petrec în lume în mod regulat, când mintea descopere mai întâi prin experiență, apoi prin cugetare legile ce dominau mersul naturii, atât a celei exterioare cât și a celei interioare, a omului însuși. El devine mai puternic când știu după soare să măsore timpul și se ajută de călindar la lucrarea pământului, când descoperi proprietățile plântelor și mineralelor, întrebuițându-le spre binele său, când prin cunoștința legilor universului el îndepărta stafiile și frica ce văzuse spiritul ignorant, când prin studiul mersului trebilor omenești, el învătă cum trebuc condus ca să-i meargă spre bine. Cu mintea lui încordată sub forma științei el învinse epidemiile, scurtă distanțele, îndepărta sărăcia, micșură relele de tot felul cu care natura încunjură pe om și astfel o învinse și o învinge pe zi ce merge.

Tot astfel fu și cu morală. Tendințele și instinctele selbetece ale omului își găsire precumpenire în sufletul său, în o iubire pentru asemenii săi, din care eșită sub forma inte-

lectuală ce știură să i-o dea unii oameni însemnați, regulile de purtare către cei semeni, care sub forma dreptului și a moralei earăși înălțase pe om asupra animalității, îl făcū să învingă propria lui natură.

REVISTĂ BIBLIOGRAFICĂ STRĂINĂ.

Dramatische Meisterwerke der Ungarn. I Michael Vörösmarty's Ban Marôt, metrișch uebersetzt von Dr. M. Ring. Pest 1873.—Autorul își propune să traducă în limba Germană cele mai însemnate produceri literare ale Ungurilor, deocamdată pe acele dramatice. Întreprinderea este de bună samă nimerită; nicăirea nu se vădește atât de bine spiritul unui popor ca în poezia dramatică și pentru toți cei ce se interesează a cunoaște pe acel al poporului Unguresc, această redare a lor în o limbă mai cunoscută trebuie să fie bine venită.

Der alte und der neue Glaube. Ein Bekenntniss von David Friedrich Strauss. Leipzig, Hirzel 1872. Celebrul scriitor al vieții lui Isus a publicat o nouă scriere pe teremul religios filosofic. După o analiză conștiințioasă a stărei religioase de astăzi, autorul ajunge la concluzia urmatoare că „dacă nu voim a căuta ocolituri, dacă nu voim a întoarce și a suci, dacă vroim să lăsăm pe *da* să fie *da*, și pe *nu*, *nu*, în un cuvânt dacă voim să vorbim ca oameni sinceri și onești, atunci trebuie se mărturisim că *nu mai suntem Creștini*.” Punând apoi o a doua întrebare dacă în genere mai avem *religiune*, Creștinismul nefiind decât una din formele ei, autorul arată că despre religiune nu poate fi astăzi vorba decât în acel înțeles că fie-ce om simte atărnarea lui de un *ce* mare, imens, necunoscut; nu ânsă în acel înțeles că individul ar pute îniriuri prin ceva asupra celui *ce*, pentru a-l predispuie în favoarea-i sau în contra sa. Trecând apoi la ideile dezvoltate de știință modernă de teoria Copernicană și apoi acum de cea Darwinistă, Strauss arată cum, deși nu vom cunoaște niciodată originea lucrurilor, deși teoria cea nouă asupra formării universului și ivirii omului încă nu e deplină, totuși ea a lovit de moarte credințele vechi ce au fost încă acele ale copilăriei noastre, și care

nu se vor mai deștepta. Căzând vechea concepțiune despre lume, s'au introdus alta în locul ei, în care nu mai poate fi vorba despre o teleologie (învățatură despre scopul lumii). Astăzi deci întrebarea care este scopul existenței omului și altele de aceste, nu mai au loc nici înțeles. Noi nu mai *suntem* scopuri ci *avem* numai scopuri, întru cât ele corespund unor necesități ale noastre. Pentru omenirea de astăzi cu modul ei de concepțiune a lumii, întrebarea principală este: cum orânduim noi viața noastră, care sunt lucrurile după care trebuie să aspirăm, care acele de care trebuie să ne îndepărtăm.“ După ce Strauss caută să caracterizeze natura scopurilor la care trebuie să tindem, el sfinșește cartea lui, prin o caracterizare a mai multor poeți și musici mari Germani. Scopul acestui adaos este de a atrage luarea aminte asupra sferelor ce singure mai sunt în stare a da sufletului mângăierea și mulțămirea pe care nu o poate afla numai în cea a științei.

BIBLIOGRAFIE ROMÂNĂ.

Convorbiri economice de Ioan Ghica, broșura a V în 8° București 1873.

Această broșură intitulată „finanțele” studiază în mod interesant mai multe din marile probleme ale vieții noastre sociale; dar aceste se află tocmai spre finea cărții de la cap. V înainte. Tot începutul este un fel de convorbire politică populară cum am zice, între mai multe feluri de indivizi noi sau vechi, convorbire care pe lângă alte neajunsuri nu stă macar în vre o legătură cu „finanțele” și cu studiile ce urmează. Cine voește să apretească (ba chiar să cetească) cartea d-lui Ioan Ghica, să înceapă de la pag. 63.

Prin combinări de date statistice din diversele țeri D. Ghica ne arată că raportul între impozitul ce plătește un individ și venitul seu este în România cel mai defavorabil, spunând foarte just că în acest raport trebuie cercetat greutatea impozitelor nu în comparea numai a cifrei impozitului individual în diversele țeri. Astfel în Franța în urma resboiului de la 1871 impozitul pe cap de om revine mijlociu la 86 franci 26 de persoană; dar venitul mijlociu de individ este de 600 fr.; deci un individ dă în Franța chiar acuma numai 14, 40 fr. % din venitul seu statului. În Prusia venitul individual mijlociu e de 455 fr.; darea de 49, 24 fr., deci un individ plătește Statului 4,23 fr. % din venitul seu. La noi venitul individual e 100; darea 18, 10. Deci individul plătește 18, 10 fr. % din venit, cifră mai mare chiar decât în

Franța—și care trebuie să ne pună pe gânduri în privința impozitelor. D. Ghica se exprimă la pag 68 în această privire, cu următoarele cuvinte:

În ordinul mărimilor, am mai zis, o, nu există de cât raporturi, nici cifrele bugetului, nici buletinul perceptorilor nu ne poate spune într'un mod precis dacă o țară este mai împovărată cu impozite decât alta; o asemenea măsură nu o putem dobândi decât prin corelațiunea ce există între venitul național și sarcinile impuse de buget. Cifra de 18 $\frac{1}{10}$ % care reprezintă acest raport este adevărată expresiune a sarcinii care apasă pe contribuabilul Român. Această proporțiune trebuie să convenim este exorbitantă, chiar de vom voi să uităm sau să negăm retele obiceiuri ale unor impiegăți, care asupresc pe locuitorii agricoli, mai ales pe muncitorii de pământ: Aceștia și din cauza ocupațiilor și din cauza ignoranței de legi și lipsei de mijloace nu pot și nu știu urmări abuzurile de tot felul ce se exersează asupra lor; nu știu și nu pot nici reclama nici dobândi justiție și îndreptare în contra vexațiilor și năpăstuirilor ce li se fac.

Greutatea dărilor, eată cheea stării de inapoere în care se află agricultura; eată cauza ruinei proprietarilor care s'au ocupat cu exploatarea moșiilor; eată ce ne esplică miseria țăranului, a fostului clăcaș mai cu samă, care afară de dările către Stat, către județ și către comună mai plătește, și are să mai plătească încă șapte ani, anuitatea rescumpărării pământului. Totalul dărilor unui fost clăcaș, de vom socoti și pe cele județene și comunale, se sue la 32 de franci sau 86 $\frac{1}{2}$ de lei vechi de om, sau 13 galbeni de familie, ceva mai mai mult de 32 % din venitul anual."

În cap. VI d-sa critică cu rațiune modul cum se fac la noi cheltueli nesocotite, și se sporește bugetul statului pe fie care an, fără a se cerceta de poate duce țara asemene sarcini. Foarte drept engeț când spune la pag. 83 și 84:

Se poate că în crearea cheltuelilor și înființarea noilor dări să nu fi presidat nici rele intențiuni nici interese personale, dar ceea ce nu se poate tăgădui este că a lipsit și cunoștințele științifice și studiul serios și matur al trebuințelor și al mijloacelor națiunii. Dacă în desvoltarea civilizațiunii trebuințele se înmulțesc pe toată zioa, nu trebuie însă să se pearză din vedere că trebuiesc satisfăcute numai acelea la a căror împlinire putem ajunge prin activitatea de care suntem capabili, astfel trecutul se soldează prin scăderea puterilor fizice și morale nu numai a generațiunii actuale dar și a generațiilor viitoare, se pune țara la discrețiunea aceleia care i-a înlesnit satisfacerea prematură a acelor trebuințe, își alienează libertatea și risică averea și chiar existența ei.

"Adevăratul merit al omului de stat, al economistului și al financiarului, este de a ști să satisfacă trebuințele naționale una după alta în ordinul cel mai priincios și cel mai folositor desvoltării politice și economice ale națiunii. Împlinirea lor nu trebuie să fie nici rezultatul impunerilor din afară nici al prejudețelor și impacienților din intru."

Aceste sunt urmate de o critică, sprijinită pe cifre, a sistemului nostru de a croi bugete imaginare pentru a plăti apoi datorii reale.

În cap. VII d-sa se desfășură în un tablou curios efectivul adevărat al puterii armate, pus în comparație cu acel oficial. Între altele e interesant de a ști că în loc de 300 uvrieri de artilerie ce figurează în cadre, avem numai 2. În total noi

avem numai 12000 armată pe când în cadre figurează 15000. Luând apoi o medie de costul unui soldat în timp de 20 ani, se vede prin comparații statistice după bugetele militare a diverselor țări că în România această cifră e de 23,000 lei noi pe când în Anglia e numai 14,761, în Franța 6,933, în Prusia 5333 fr. În Svițera cu organizarea ei particulară, numai 640 fr.!

În privirea instrucției d. Ghica ne arată acelaș fenomen, cheltueală mare pentru un copil pe an, și rezultate slabe, adoptând chiar cifra oficială a n-rului de scolari primari ese 40.77 fr. cheltueală de fie care pe an, cifră cum nu se mai cheltuește în nici un stat pe lume, căci în Anglia se cheltuește 18, 80, în Olanda 20, 78, în Prusia 9, 33. Cât despre numărul de copii ce merg la școală noi suntem după Rusia țara cea mai inapoiată; numai 17 la mia de locuitori, pe când în Franța merg 114, în Prusia 155, în Belgia 109, în Bavaria 130, în Anglia 80.—Cheltuindu-se atât de mult de cap de copil la noi, ear cifra bugetului fiind atât de restrinsă, s'înțelege ușor pentru ce instrucțiunea este așa de puțin răspândită. Apoi autorul face următoarea reflexie asupra acestei instrucții la Pag. 120:

"După statistica noastră oficială, numărul copiilor care urmează scolile primare este de 17 la mia de locuitori, dar în realitate nu trece de 7 sau 8. Dovadă este că numărul tinerilor care es din scoalele primare știind sa scrie și să citească este atât de mic în comparațiune cu trebuințele și cu cererile serviciilor, încât toți părăsesc plugăria, și dacă vre unul rămâne în sat, se face notar, logofet, secretar de primărie, adică administrator al comnei, pozițiune în care găsește o esistență lesne și bunăoasă; abuzând de ignoranța administrațiilor îi împilează, îi napăstuește și-i apasă fără temere de respundere nici de pedeapsă; destul să fie bun instrument în timp de alegeri și staruitor până la cruzime la împlinirea dărilor; ear marea majoritate aleargă în orașe, cad pe numeroasele slujbe plătite de contribuabili în stat și în județe și măresc numărul postulanților."

CORESPONDENȚĂ.

D-lui V. C. Galuți.—Nimic mai ușor decât a compune asemene poesii: se schimbă persoana a doua în ațeia și poesia e gata.—Ceva original!!

D-lui G. R. S. Iași. Idei din cale afară usate. Comp. d. ex. Conv. Lit. An. I pag. 135.

D-lui P. R. Merge gânditoare și totodată atât de grabnic, încât vântul n'o ajunge?

D-lui Dim. On. Bucovina.—Intențiunea e bună și vă îndemn să armați. Însă pân acum, pre multe greșeli de limbă și de formă.

D-lui St. St. Viena. Consultând persoane competente din toate cercurile, ne s'a dat unanim părerea că tema tractată de d-voastră nu are nici un interes actual în România.—Gândiți vă rog la noi în viitor și... cultivați limba!

D-lui St. Jor. Iași. Și ideea și imaginile sunt incurcate.—Însă nu vă discurați și urmați cu încercările.

M. M. }
B. Ș. } O! Fiți mai generos!
A. Ș. }

Red.